

GÖTEBORGS UNIVERSITET

”Vilka vi icke till ett blåbär akta”
Bilden av Gustav Vasa i gymnasiets historieböcker

Jonas Jonsson och Pontus Recksén

LAU690

Handledare: Lars Nyström

Examinator: Kenneth Nyberg

Rapportnummer: HT07-1040-02

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen

Titel: "Vilka vi icke till ett blåbär akta" *Bilden av Gustav Vasa i gymnasiets historieböcker*

Författare: Jonas Jonsson & Pontus Recksén

Termin och år: HT 2007

Kursansvarig institution: Sociologiska institutionen

Handledare: Lars Nyström

Examinator: Kenneth Nyberg

Rapportnummer: HT07-1040-02

Nyckelord: Gustav Vasa, personlighet, läroböcker, historieskrivning, förändring, motståndare, uppror, källkritik.

Sammanfattning:

Det råder ingen tvekan om att historia är ett ämne som under de senaste åren har växt i intresse bland de breda folklagen. I anslutning till ämnets popularitet har mängder av böcker getts ut den senaste tiden. I denna ökade mängd av textmassa inom historieämnet undrar man som läsare vad det egentligen är för bilder som man möter av historiska personer och hur dessa har förändrats under åren. Som blivande lärare finns det ett intresse av att granska hur våra företrädares arbetsmaterial har tagit sig ut. Syftet med föreliggande uppsats har därför blivit att utröna hur bilden av Gustav Vasa har förändrats i utvalda läroböcker från 1904 till våra dagar. Undersökningen är i huvudsak kvalitativ och syftar naturligtvis till att jämföra de olika läromedlen med varandra. Vi har också valt att i mindre skala göra en kvantitativ undersökning för att komplettera närläsningen. Frågorna som vi har ställt oss svarar därför på hur denna bild har sett ut under den undersökta perioden. Vi har fokuserat på att närmare granska kungens person, men även tittat på hur bilden av hans antagonister har målats upp. Resultaten visar att bilden har förändrats på många olika vis. I de tidiga verken möter oss en stor nationalhjärte nästan utan fel. Författarna beskriver konungen i oerhört positiva ordalag och hans motståndare målas uteslutande i svart. I denna tidigare historieskrivning är det också personerna som står i centrum. De senare böckerna behandlar i lång större utsträckning omkringliggande strukturer och är inte heller lika frikostiga med adjektiven som deras föregångare var. Dessutom har vi funnit att textmassan som behandlar Gustav Vasas person har minskat dramatiskt under de cirka hundra år som vi har undersökt, från att ha omfattat 25-30 sidor till att idag ligga på ungefär 3-4 sidor.

Förord

Föreliggande uppsats kommer att behandla hur bilden av Gustav Vasa har sett ut i läroböcker under de senaste 100 åren. Vi har valt att lägga fokus på gymnasieskolans läroböcker av det enkla skälet att vår utbildning syftar till att vi skall arbeta där. Då vi båda har historia i vår kombination, så föll det sig naturligt att vi valde ett ämne som vi kunde relatera till och som vi var intresserade av. Gustav Vasa som person är något som vi av samma anledning tyckte var spännande att titta närmare på.

Anledningen till att vi valde att göra just en läroboksanalys grundar sig i en önskan att bekanta oss med äldre läromedel och utvecklingen av desamma. Det känns inspirerande att få kunskap om hur vårt blivande yrke har förändrats under åren. Många av läroboksförfattarna var eller är även själva aktiva som pedagoger. Möjligheten att själva någon gång medverka i arbetet med att ta fram läromedel är inte främmande för någon av oss.

Under arbetets gång har vi haft många roliga stunder och läst citat ur böckerna för varandra som i dag säkerligen inte skulle anses vara passande. Det är inte alltid lätt att arbeta tillsammans, inte minst är det knepigt rent logistiskt. Till viss grad blir man också som individ tvungen att ge avkall på sina principer, exempelvis vad gäller språket i uppsatsen. Om det är av godo eller av ondo får framtiden utvisa. Fördelen med att arbeta i par har framförallt varit att vi har kunnat fördela arbetet mellan varandra. Det ger också en viss trygghetskänsla att veta att man inte själv bär hela ansvaret för att arbetet går framåt och att det underlättar om man hjälps åt. Vi är båda starkt övertygade om att ett examensarbete bör skrivas individuellt, men tycker ändå att vi har lyckats jämka oss fram till ett bra resultat.

Innehåll

Abstract	2
Förord	3
Innehåll	4
1. Inledning	5
1.1. Syfte och frågeställning	6
1.2. Etiska ställningstaganden	6
1.3. Tidigare forskning	7
1.3.1. Tidigare forskning om läroböcker	7
1.3.2. Tidigare historisk forskning	9
1.4. Metod och material	12
1.4.1. Den kvalitativa metoden	14
1.4.2. Den kvantitativa metoden	15
2. Resultatredovisning	16
2.1. Kvantitativa resultat	16
2.1.1. Diskussion	19
2.2. Kvalitativa resultat	20
2.2.1. Kristian II och Stockholms blodbad	20
2.2.1.1. Diskussion	22
2.2.2. Gustav Vasas uppväxt och ungdom	22
2.2.2.1. Diskussion	23
2.2.3. Framställningen av 1520-talets unionsutträde	24
2.2.3.1. Diskussion	26
2.2.4. Uppror och antagonism mot Gustav Vasa	27
2.2.4.1. Diskussion	30
2.2.5. Gustav Vasas personlighet och regim	31
2.2.5.1. Diskussion	36
2.2.6. Bedömningen av historiska källor	36
2.2.6.1. Diskussion	38
3. Slutdiskussion	40
3.1. Vidare forskning	43
Käll- och litteraturförteckning	44
Figurförteckning	
Figur 1	16
Figur 2	17
Figur 3	18
Figur 4	19

1. Inledning

Citatet på titelbladet är hämtat ur Gustav Vasas registratur och är ett svar på de krav som borgarna i Lödöse hade lagt inför kungen. Då de skrev hänvisade de till äldre handlingar som de menade styrkte deras sak. Det var dessa aktstycken som kungen och hans män "[...] icke till ett blåbär akta[de]"¹. Citatet finns återgivet både bland de äldsta och bland de yngsta böckerna som vi har undersökt och passar därför bra som en sammanfattande rubrik för arbetet.

Registraturen är i praktiken en samling kopior på alla brev som skickats inom statsförvaltningen och på så sätt tycks det finnas en form av kontinuitet i användandet av källmaterial i författandet av läroböcker.² Men naturligtvis har författarna skapat sinsemellan divergerande bilder av Gustav Vasa. Det är dessa olika bilder av honom som vi skall undersöka närmare. Han utgör ett bra exempel eftersom han är bekant för alla svenskar. Dessutom förekommer han fortfarande i diverse sammanhang. Bland annat möter vi honom numera i en viss pensionsförvaltares tv-reklam. De lyckligt lottade kan också känna värmen från honom strömma ut från plånboken i innerfickan. Som en av anledningarna till att vi firar vår nationaldag den 6 juni brukar anges att det var just detta datum som Gustav Vasa valdes till svensk konung år 1523 och därmed en gång för alla säkerställde Sveriges självständighet. I egenskap av rikets grundare framstår Gustav Vasa således som en av de mest centrala gestalterna i den svenska historien. Varje svensk känner till hans gärning och har en uppfattning om honom, en uppfattning som de säkert fått sig till dels genom skolundervisningen. Men hur ser egentligen bilden ut som levereras till eleverna och vad har den för historisk grund?

Vi kunde båda dra oss till minnes uppgifter om Gustav Vasas äventyr i Dalarna och bakgrunden till Vasaloppet beskrivna som historiska fakta. Sådana föreställningar presenteras förvisso inte i dagens historieböcker, men verkar väldigt livskraftiga och det har väckt vår nyfikenhet om deras roll i undervisningen. Det kan också sägas vara ett problem för undervisningen om dessa nästintill mytologiska framställningar får stå oemotsagda. Tiden kring 1500 har också varit föremål för stundom hätsk debatt, inte minst i samband med källkritiska skolans företrädare. Vår ansats vilar således på redan beprövad mark, men själva sakfrågan som vi skall behandla är tidigare inte undersökt.

Den metod som vi tillämpar kommer att kunna appliceras även på andra områden inom historieämnets läromedel. Genom detta specifika nedslag kommer vi förhoppningsvis även att få en mer allmän bild av det rådande forskningsklimatet vid böckernas tillkomst. På så vis kommer vår förståelse för hur utvecklingen av läroböcker i historia har sett ut rent generellt att öka. Det är dock inte vår ambition att redovisa några sådana resultat här, men det gör att vi får en säkrare grund att stå på när vi själva går vidare till att undervisa. Vi kommer även att komplettera den bilden med en kvantitativ granskning.

Som historiker är det viktigt att kunna ge en varierad bild av ett skeende. Det är viktigt att väga för och emot och inte minst viktigt är det att kunna berätta bra historier. Vår förhoppning är att kunna väcka elevernas intresse att själva förhålla sig kritiska till historiska skeenden. Det är då av godo att veta hur bilden av vår svenska historia har förändrats genom åren. Vår vidare önskan är att också bilda en grund för en källkritisk undersökning som vi kan använda i vår egen undervisning i historieämnet och kanske även forska vidare på.

Därmed är det dags för en genomgång av grundförutsättningarna.

¹ Se exempelvis; Erik Falk (1924) *Lärobok i historia för gymnasiet II, nya tiden*. Stockholm: Albert Bonniers Boktryckeri, s. 27.

² Därmed inte sagt att samtliga läroboksförfattare använt registraturen som källa, mer än till direkta citat.

1.1. Syfte och frågeställningar

Vår ansats är att studera hur bilden av Gustav Vasa i historieböcker har förändrats över tid. Vi ämnar också beröra hur de källkritiska förhållningssätten har sett ut i samband med denna period. Frågeställningarna vi önskar besvara ser ut enligt följande:

- Hur har bilden av Gustav Vasa sett ut i historieböcker under valda epok?
- Hur har eventuella förändringar sett ut?
- På vilket sätt behandlas källkritik i verken?

För att närma oss dessa frågor, så har vi valt att studera sex stycken parametrar, som ser ut enligt nedan:

1. Kristian II och Stockholms blodbad
2. Gustav Vasas uppväxt och ungdom
3. 1520-talets unionsutträde
4. Uppror och antagonism mot Gustav Vasa
5. Gustav Vasas personlighet och regim
6. Bedömning av historiska källor

Genom att göra dessa nedslag kommer vi att kunna fånga en bred bild av de framställningar som görs i läroböckerna. Förhoppningsvis framträder då en så korrekt bild som möjligt.

Med detta för handen kan vi gå vidare och titta närmare på den etiska problematiken.

1. 2. Etiska ställningstaganden

I den mån vi kan sägas ha gjort några etiska ställningstaganden i förhållande till vårt arbete, så ligger nog dessa närmare mer vetenskapligt metodologiska skäl än rent etiska. Även om dessa rent teoretisk ligger varandra mycket nära och den förra får sägas ha sin grund i den senare. Vi har undvikit att kritisera författarna personligen och istället försöka ge en så rättvis bild som möjligt av de framställningar som deras böcker ger. Vi sätter oss vidare inte till doms över tidigare läromedelsförfattares liv och gärning, utan är endast intresserade av hur de har beskrivit historien om Gustav Vasa. Vi har vidare varit lyhörda för den tid då böckerna skrevs, då detta hör till den rent historiskt vetenskapliga förståelsen för deras sätt att behandla ämnet. Men vi har avstått från att göra några djupare analyser av detta, eftersom det hamnar utanför vårt egentliga område.

Vad gäller Gustav Vasa själv som undersökningsområde i de läroböcker vi har granskat, så har inga större etiska hänsyn tagits. Personen ifråga är en historisk figur vars handlingar och gärningar faller inom ramen för de begränsningar som historiska källor har och ingen kan sägas bli lidande av eventuellt ofördelaktiga bedömningar som vi skulle kunna göra. Vi håller oss helt enkelt innanför ramen för den historiska forskningens allmänna spelregler.

Vi anser att vi har förhållit oss så objektiva som det är möjligt. Vi är trygga i vår förvissning om att vi har behandlat materialet med den ytterst tänkbara vetenskapliga noggrannhet.

Därmed kan vi gå vidare och se på hur tidigare forskning har sett ut.

1.3. Tidigare forskning

Vi har i den följande delen valt att göra en uppdelning mellan den forskning som berör läroböcker och den historiska forskning som behandlar Gustav Vasa. Uppdelningen motsvarar alltså de två huvuddelarna av uppsatsen totalt sett.

Vi börjar med att titta närmare på hur forskningen kring läroböcker har sett ut.

1.3.1. Tidigare forskning om läroböcker

Den högre akademiska forskningen kring läroböcker är inte så omfattande som man först tror och antalet avhandlingar på ämnet är således relativt tunt. För forskningsläget gäller att ingen specifikt har behandlat det ämne som granskas här. Det tycks snarare vara så att läroboksanalyser, precis som denna, är ett populärt sätt att skriva B- respektive C-uppsatser inom utbildningsvetenskap. Inte minst pekar det stora antalet träffar på ordet ”läroboksanalys” vid en Google-sökning på detta. Man kan därför undra varför inte fler tar de behandlade ämnena till grund när de forskar vidare, men det kanske har sin förklaring i att dessa personer istället blir verksamma som lärare. Vi kan nöja oss med att konstatera att om så önskas så finns det att göra inom detta ämne.

I föreliggande undersökning får Göran Andolfs avhandling *Historien på gymnasiet. Undervisning och läroböcker 1820-1965*, den populärvetenskapliga *Gud och fosterlandet. Studier av hundra års skolpropaganda*, av journalisten Herbert Tingsten samt Sture Långströms *Författarröst och lärobokstradition. En historiedidaktisk studie*³, ses som de viktigaste arbetena. Inte minst Andolfs text berör det ämne som ligger till grund för vår undersökning.⁴ Till skillnad från oss har han dock valt att göra en rent kvantitativ analys där han i huvudsak har ägnat sig åt att räkna ord och dela upp dessa i olika kategorier. Tyvärr är det ibland svårt att se hur han rent praktiskt har gått tillväga och man kan som läsare undra vilka ord som egentligen har hamnat i hans respektive kategorier. Det är alltså själva subjektiviteten i mätningarna som skapar problem. Detta tycks dock författaren vara medveten om och han gör vissa ansträngningar för att råda bot på detta.⁵ För vår del är ett annat problem att undersökningen endast sträcker sig fram till 1965. Dessutom är det läroböckerna i ”allmän” samt ”allmän och svensk historia” som undersöks. De djuplodande exempel som betraktas av Andolf är därtill inte hämtade från Sveriges historia, utan berör ämnen som ”korstågen” och ”franska revolutionen”. Hans motivering till valet av undersökningsmetod är att det ”[...] torde [...] emellertid vara möjligt att visa upp bättre och intressantare resultat med kvantitativa och systematiska metoder [...]”⁶, är dock en ganska vag argumentation för den kvantitativa analysens fördelar gentemot den kvalitativa. Styrkan i Andolfs avhandling ligger istället på det sätt som han behandlar läroboksfrekvensen, alltså själva användandet av läroböckerna ute i landets gymnasier.⁷ Han har också på ett förtjänstfullt sätt behandlat böckernas disposition.⁸ Överskådligheten i denna redovisning har säkerligen varit till stor nytta för många av våra föregångare. Andolfs bok är viktig och det hade varit intressant att se hur tiden efter 1965 hade sett ut i jämförelse.

³ Följande är en sammanfattning av Sture Långström (1997) *Författarröst och lärobokstradition. En historiedidaktisk studie*. Umeå: Borea Bokförlag.

⁴ Följande bygger på Göran Andolf, (1972) *Historien på gymnasiet. Undervisning och läroböcker 1820-1965*. Stockholm: Esselte studium. s.135 ff.

⁵ Andolf (1972) s. 139f. Här nämns vissa av de problem som förekommer i en undersökning av den karaktär som Andolf gör.

⁶ Andolf (1972) s. 137.

⁷ Andolf (1972) s. 125 ff.

⁸ Andolf (1972) bilaga 6 till 8, s. 309-316,

Långströms bok som behandlar perioden efter Andolf går annorlunda tillväga. Författaren är här mer intresserad av vad som ligger bakom texten och har därför genomfört intervjuer med huvudförfattarna, eller om dessa har avlidit, med kollegor och medförfattare. Hans ansats är att därigenom se om författarnas personlighet har färgat av sig i texten. Bland annat belyser Långström det faktum att vissa författare har varit politiskt aktiva samt att alla hans studieobjekt har en högre akademisk examen. Själva analysen av läroböckerna är inte alls lika noggrann som Andolfs. Långström beskriver istället böckernas färger, yttre utseende samt avgör i samband med detta huruvida färgblinda kan tillgodogöra sig vissa av böckernas kartbilder. Dyliga förenklade beskrivningar gör studien mindre viktig för vår del. Därtill bidrar också det faktum att Långström inte lyckas med att komma fram till någon direkt slutsats. Istället så nöjer han sig med att bekräfta att han tycker sig se vissa antydningar i texterna som han kan härleda till dess författare. Att detta skulle betyda att författarna har haft en direkt påverkan på böckerna vågar han dock inte svara på, ty han tycker sig inte fullt kunna avgöra om det endast är de själva som har påverkat, eller om inte politiska beslut och dess konsekvenser har varit inblandade. Långström påpekar även det faktum att böckerna ofta bygger på varandra, vilket han anser vara en konsekvens av diverse praktiska problem.

Herbert Tingsten skriver på ett långt mera mustigt och flödande sätt än vad Andolf och Långström gör, men så har han inte heller de akademiska reglerna att hålla sig till. Denne drivne stilists ansats kommer tacksamt nog mycket närmare föreliggande arbete eftersom hans problemcentralisering är baserad kring hur svenskheten har framställts i läroböcker under perioden runt 1850-1950. Denna framställning gör han genom att jämföra med ett antal andra länders förhållanden på området. Intressant nog kommer han fram till att "[Sverige] under senare hälften av 1800-talet torde [...] kunna betraktas som en skolpropagandans mönsterstat."⁹ Han går till och med så långt att han jämför skolpropagandan som riktades till barnen på den här tiden, med den som 1900-talets tidiga totalitära stater riktade till sitt folk i allmänhet!¹⁰

Informationen är intressant eftersom det är från denna tid som Odhners lärobok härstammar. En bok som kom att vara den rådande ända in på 1920-talet. Inte sällan möts man också av betoningen av fosterlandskärlekens stora vikt i detta alster. Tingsten visar att det inte är förrän 1935 som "[s]kolöverstyrelsens anvisningar [...] innehåller en mer nyanserad framtoning [...]"¹¹. Men här understryks dock fortfarande historiens roll "[a]tt väcka kärlek till fosterlandet [...]"¹². Det är således en medvetet onyanserad bild av historien som möter oss i läroböcker från den här tiden. Tingstens ansats är på det hela taget mycket intressant med långa exempelcitater, vilka ger tyngd till hans påståenden.

En annan undersökning är "Historieböckerna på det nya gymnasiet" av Stig Hadenius och Claes-Olof Olsson, vilken de har gjort på anmodan av läroboksnämnden. Granskningen behandlar närmare läroböcker från tiden efter det första världskriget.¹³ Författarna hade inte några föreskrifter om hur de skulle ta sig an uppgiften och valde att göra en "systematisk innehållsanalys"¹⁴. I deras fall innebär det att de har valt att undersöka analysenheterna "ord" och deras procentuella fördelning till stoffet i övrigt. Därigenom kan de se hur stor del av innehållet som berör vad, efter parametrar som "politiskt", "ekonomiskt" etcetera. Om de istället vill undersöka hur ofta länder nämns i förhållande till textmassan, så kan de se hur ofta de förekommer vid namn. Resultaten presenteras med fördel i stapeldiagram och dylikt.

⁹ Herbert Tingsten (1969) *Gud och fosterlandet. Studier i hundra års skolpropaganda*. Stockholm: P.A. Norstedt & Söners Förlag. s. 276.

¹⁰ Tingsten (1969) s. 277.

¹¹ Tingsten (1969) s. 123 f.

¹² Tingsten (1969) med hänvisning till skolöverstyrelsens anvisningar den 18 maj 1935, s. 123 f.

¹³ Följande stycke är en sammanfattning av Hadenius, Stig och Olsson, Claes-Olof, "Historieböckerna i det nya gymnasiet" i *Historisk tidskrift* 1971, s. 1-36.

¹⁴ Hadenius och Olsson (1971) s. 8.

Därtill ger de sig på den mycket svåra uppgiften att värdera ställningstaganden som positiva eller negativa efter deras egen subjektiva bedömning. Texten innefattar dessutom en diskussion kring vem som egentligen bestämmer hur innehållet i läroböckerna skall se ut. De kommer i denna fram till att olika författare förhåller sig olika till läroplanen och, precis som Långström gör, så drar de slutsatsen att författarna ofta bygger sina böcker på tidigare verk.

Andolf har gått i polemik med Hadenius och Olsson, eftersom han sällar sig till dem som menar att ”innehållsanalys genom kvantitativa metoder [och] dess resultat är exakta men triviala.”¹⁵ Han menar att det blir på detta vis om man som forskare inte har en öppenhet i sin undersökning. Problemet är alltså att man som läsare inte vet hur författarna har gått tillväga i sin granskning, enligt Andolf. Den redovisar nämligen inte de definitioner som har använts eller vilka avgränsningar och avvägningar som har gjorts. Summan av hans kritik är att han anser att Hadenius och Olsson inte spelar med öppna kort, vilket i förlängningen har gjort deras undersökning och dess resultat irrelevant. På det hela taget tycks detta vara den största ”debatten” som har förts kring läroboksanalyser som ämne.

En uppsats som förtjänar att nämnas är Anders Florén och Stefan Hjartarsons studie av läroböckers opartiskhet i behandlingen av det första världskrigets utbrott.¹⁶ Det gör de utifrån begrepp som ”saklighet” och ”opartiskhet”, varav de första anses vila på ”sanning” och ”relevans” och det andra på ”balans” och ”neutral presentation”.¹⁷ Andolf skulle säkert, med anledning av ovan anförd kritik, anse att den här undersökningen på ett långt mycket bättre sätt redovisar hur och vad det är som har undersökts. Resultatet av undersökningen pekar åt samma håll som hos Hadenius och Olsson, nämligen på att läroböckernas historiesyn i stort är sig mycket lika. En anledning till detta skulle kunna vara ”[...] beroende till en känd auktoritet bland historiker [...]”¹⁸, menar författarna. De kvantitativa analyserna som anförts ovan har som synes ha pekat mot att ingen större förändring av stoffet har skett under de perioder som de har undersökt. Huruvida det är deras metod som ligger till grund för denna slutsats är svårt att veta något om. Helt tydligt är det dock att den sistnämnda på ett tydligare sätt lyckas visa upp hur de mäter och läsaren får inblick i den mycket svåra, kvalitativa delen av arbetet. För att vara en uppsats så håller denna text en hög kvalitet och sticker ut bland de övriga, som inte ansetts relevanta för den här undersökningen.

Trots att forskningsläget är sådant att ingen direkt har behandlat Gustav Vasa, så finns det som synes en del litteratur och idéer att luta sig emot. Dock finns det mycket skrivet inom det historiska fältet i allmänhet som behandlar kungen, vilket vi kommer att se i det följande stycket.

1.3.2. Tidigare historisk forskning

Ett stort antal historieskivare har bidragit till bilden av Gustav Vasa, från Peder Svarts krönika till Lars-Olof Larssons *Gustav Vasa – Landsfader eller Tyrann?*, utan att vi för den skull jämför dessa två verk. I 1964 års utgåva av Peder Svarts krönika, som vi har använt oss av, så tas de problem som finns med krönikan upp. Bland annat nämns hur den är skriven som ett svar på en samtida dansk rimkrönika och därmed bör ses som en del i Gustav Vasas propagandaapparat.¹⁹

Vad gäller biografier om Gustav Vasa är det två böcker som är och har varit tongivande. Det är Lars-Olof Larssons ovan nämnda bok samt Ivan Svalenius *Gustav Vasa*.²⁰ Larssons bok

¹⁵ Göran Andolf (1971) Att mäta läroböcker i *Historisk tidskrift* 1971, s. 36-48. s. 37.

¹⁶ Följande är en sammanfattning av Anders Florén och Stefan Hjartarson (1980) *Objektivitet och historiesyn. En studie av hur första världskriget utbrott skildras i gymnasiets läroböcker i historia*. Utgiven av Institutionen för freds- och konfliktforskning vid Uppsala universitet i samarbete med Lärarhögskolan i Uppsala.

¹⁷ Se sidan 4 ff. i Florén och Hjartarson för en närmare förklaring och redogörelse kring dessa begrepp.

¹⁸ Florén och Hjartarson (1980) s. 39.

¹⁹ Peder Svart *Gustav Vasas Krönika*, utgiven av Gunnar T. Westin (1964) Stockholm: Natur och Kultur. s 5.ff

²⁰ Ivan Svalenius *Gustav Vasa* (1992) Falun: Wahlström&Widstrand.

valdes för att det är det senaste och mest kompletta verket om Gustav Vasa. Den har dessutom den förtjänsten att vara något mer vetenskaplig i sitt förhållningssätt än Svalenius. Den senare har studerats för att den var det dominerande verket om Gustav Vasa innan Larssons bok gavs ut. Förvisso har Svalenius verk tryckts så sent som 1992 men vi har bedömt den vara alldeles för ålderstigen och har därför givit Larssons bok företräde.

Larsson anmärker angående forskningsläget på att Gustav Vasa inte har granskats kritiskt tidigare. Detta får nog tas med en nypa salt, men det kan hävdas att Svalenius inte är lika kritisk mot sitt biografiobjekt som Larsson är. Han tar också upp hur Gustav Vasa har använts av ideologiska skäl och antagligen därför också klarat sig bättre från ”den politiska vänsterns kungaätare”²¹, som Larsson uttrycker saken. Vi har också begagnat oss av hans bok *Kalmarunionens tid. Från drottning Margareta till Kristian II*. Detta för att få en tydligare inblick i bland annat Stockholms blodbad och diskussionen kring ansvaret för det inträffade.

På senare tid har Gustav Vasa mer och mer kommit att anses vara en typisk renässansfurste i machiavellisk anda. Det är en stor skillnad från förr då Erik XIV sågs som den första svenska kungen som regerade på ett sådant sätt. Larsson går så långt som att hävda att det är troligt att Gustav Vasas påstådda politiske läromästare Hemming Gadh skall ha träffat Machiavelli, eller ”I varje fall har han inte kunnat undgå att ösa ur samma kunskapskälla som denne.”²² Det är måhända inte helt osannolikt då det är belagt att Gadh vistades i Italien under samma tid som Machiavelli, men alltför stora kopplingar bör nog inte göras av detta. Man kan dock ana att Gadh var en influens för Gustav Vasas politiska gärning, men att dra raka kopplingar till Machiavelli är nog att säga för mycket. Tankar som dessa tas även upp i en biografi av Richard Ringmar, *Gustaf Eriksson Vasa*. Den har ett lite annorlunda upplägg än Larssons och Svalenius mer kronologiska utformning. Han tar upp konungens historia i form av rubriker som ligger nära de undersökningsområden vi har valt. Exempelvis återfinns ”Befrielsekriget” och ”Gustaf möter sina motståndare” bland dessa.

Larssons bok är uppbyggd i tre huvudavsnitt med titlarna ”Befriaren”, ”Riksbyggaren” och ”Landsfadern” där han går igenom de olika stadierna i Gustavs liv. Detta gör han grundligt genom att inleda med en bakgrund om släkten Vasa och dess utveckling. Han menar att ätten vid tiden då Gustav Vasa föddes inte stod alltför nära makten, utan tvärtom hade förflyttats från maktens salar. Här behandlas vidare de handlingar som leder till Kalmarunionens slutgiltiga upplösning, och adelsmannen Gustav Erikssons väg till kungakronan.

Han tar också upp det bristande källäget som råder kring dessa tidigare år där i stort endast Peder Svart finns att tillgå. Dennes krönika förhåller sig Larsson mycket kritisk till. Han anser att det är ett verk med ursprung ur kungens egen önskan om ett slagkraftigt propagandavapen och ett gott eftermäle. Vidare påstår han att Peder Svart själv inte ska ha skrivit krönikan. Han har istället fungerat som en spökskrivare och endast följt kungens direkta anvisningar. Detta tycker han sig se bland annat eftersom ”[...] det enda episka som *bevisligen* har runnit ur herr Peders egen penna, likpredikan över kung Gustav, får sägas sakna varje form av högre litterär lyftning.”²³ Ett hos Larsson ofta återkommande begrepp i anknytning till Svarts krönika är ”svävande”, vilket förstärker den kritiska bild han ger av verket.

Larsson ställer sig kritisk till att Gustav Vasa enbart skulle ha förlitat sig på bönderna. Han menar att den blivande kungen redan tidigt tog stöd av adeln. I motsats till den spridda bilden av folkledaren som leder det förtryckta massorna i kamp mot överheten. Det finns i Larsson en omfattande bild av Gustav Vasa som både landsfader och tyrann. Hans avslutande bedömning av kungen är dock att ”[...] oberoende av perspektiv och värderingar

²¹ Lars-Olof Larsson, (2002) *Gustav Vasa – landsfader eller tyrann*. Stockholm: Bokförlaget Prisma s. 7 ff.

²² Larsson (2002) s. 39.

²³ Larsson (2002) s. 46.

förblir den förste Vasakungen tidlöst fascinerande som människa och makthavare i ”renässansens grymma tidsålder.”²⁴

Det är alltså denna bild av Gustav Vasa som får fungera som referenspunkt i undersökningen. Vi anser att han sammanfattar den forskning som bedrivits inom ämnet på ett för oss relevant sätt. Lars Olof Larsson tar död på en stor del av de myter som möter en i de tidigaste av de undersökta läroböckerna, framförallt de om kungens uppväxt och ungdomsår. Detta gör han med stöd av tidigare forskning och kan sägas ha väl underbyggda slutsatser. Han för även ingående diskussioner om fäderneslandet och nationalismen, vilken är av visst intresse för vår undersökning.²⁵

För att få en tydligare inblick i en rådande historiesyn, har viss historieforskning använts. Detta för att ge klarare bild av de historiker som format den vetenskapliga grund som kan tänkas ha varit underlag för läroböckerna. Vi har även valt att se på en av de läroboksförfattare vi har skrivit om, C.T. Odhner, framförallt då denne har haft stort inflytande på historieundervisningen även efter sin död. Att belysa samtliga är dock inte vårt mål, utan endast de brottstycken som kan tänkas intressant ur vår undersöknings hänseende.

Gustaf Jacobsson beskriver i *Från Geijer till Hjärne* en rad historiker. En av dessa är Clas Theodor Odhner, som har skrivit en av de böcker vi använt oss av. Han deltog i en kommission tillsatt av Ecklesiastikdepartementet 1866. Detta är relevant eftersom kommissionen stadfäste en uppdelning som blev tongivande för de läroböcker som han kom att skriva. För tidiga åldrar läggs där fokus på studier av historiska personligheter, senare följt av en stegrande och mer komplex bild längre upp i åren. Kommissionen sammanfattade också följande punkter för innehållet

- 1) riktighet och noggrannhet i uppgifter, så att endast det av vetenskapen erkända upptages, dock utan inblandning av egentlig vetenskaplig kritik och bevisning; 2) full objektivitet, frihet från enskilda meningar och parti-syften liksom ock från tillrättavisningar och utfall mot olika tänkande; 3) en rent fosterländsk anda, som yttrar sig i kärlek till fosterlandets stora minnen och värme i deras förtäljande men som också låter förena sig med oväld och rättvisa mot andra folk; 4) en kristligt sedlig uppfattning av historien, ett sedligt allvar, en upphöjd anda och en ren smak, som ej finner behag i det slippriga och lösliga, som undviker det råa och vidriga, det lumpna och obetydliga i historien; 5) ett vårdat språk, ett enkelt och lättfattligt, kärnfullt och värdigt, ledigt och otvunget framställningssätt.²⁶

Det kan med fog antas att dessa tankar var förhärskande långt in på 1900-talet eftersom Odhners ”lilla” lärobok, förvisso bearbetad av Karl Gustav Westman, fortfarande användes 1945.²⁷ Av intresse för vår undersökning är även att Sven Tunberg övertog ”stora Odhner” 1925, efter Emil Hildebrand som tagit vid 1907 efter Odhners död 1904.²⁸ Tunberg är författare till en av de läroböcker som vi har undersökt.

Håkan Gunneriusson, *Det historiska fältet* har studerats för att få en övergripande bild av historiker verksamma efter Hjärne. Här nämns bland annat Lauritz Weibull och dennes två vetenskapliga adelsmärken, källkritik och dekonstruktion av svensk nationalism. I det senare fallet gick han så långt som att han främjade dansk nationalism, exempelvis i fallet med

²⁴ Larsson (2002) s. 362.

²⁵ Larsson (2002) s. 281 ff.

²⁶ Gustaf Jacobsson (1945) *Från Geijer till Hjärne. Studier i svensk historieskrivning under 1800-talet*. Stockholm: Fahlcrantz & Gummælius. s. 67

²⁷ Med ”lilla” avses den mindre av de två böcker han skrev, vilken var avsedd för de lägre klasserna och alltså inte är densamma som vi har använt oss av.

²⁸ Jacobsson (1945) s. 65-69.

Stockholms blodbad²⁹ Det intressanta består främst i att belägga att personliga värderingar har haft stor påverkan i det arbete som historiker av den källkritiska skolan har utfört.

När vi nu har klargjort den tidigare forskningen är det dags att gå vidare till behandlingen av stoffet till vår egen undersökning.

1.4. Metod och material

Detta kapitel skall vi inleda med att förklara hur vi har valt och tänkt kring urvalet av de läroböcker som vi kommer att behandla. Ett dylikt urval är mycket svårt att göra och kräver därför en djupare diskussion. Först och främst kan nämnas att det är läroböcker i historia för gymnasiet, eller motsvarande utbildningsnivå, som är studieföremål. Dessa skall vara sådana som har använts på de allmänna linjerna och vi har dessutom försökt att inrikta oss på dem som varit mest använda. För att få en klar bild av användningsfrekvensen har Göran Andolf varit oss behjälplig.³⁰ För tiden efter hans granskning, som slutar 1965, är det lätt att utröna hur användandet sett ut, ty inte förrän 1981 kom det en ny lärobok med genomslagskraft i den svenska skolan, nämligen *Alla tiders historia*, vilken faktiskt fortfarande är den mest använda läroboken på gymnasieskolan. Vi återkommer till verifikationerna av dessa påståenden i presentationen av läroböckerna.

En poäng med att studera de mest använda böckerna är att det är de, som genom sin spridning, troligen har haft störst påverkan på eleverna ute i landet. Det är alltså sannolikt att många fler svenskars bild av den framlidne landsfadern har sitt ursprung i dessa alster. I första hand är det läroböcker i svensk historia som vi då har fått använda, men senare då man inte särskiljer svensk historia från allmän historia har vi helt enkelt studerat de böcker som användes. Inte heller har vi valt att närmare granska studiematerial eller annat, utan det är endast läroböckerna som är föremål för vår undersökning.

Vidare krävs det att de delar av böcker som vi valt ut direkt skall behandla Gustav Vasa. Vi har alltså inte valt att behandla eventuella jämförelser med honom, eller vad det nu vara månde. Undersökningen är inriktad på att ge en helhetsbild av Gustav Vasas liv. Från det att han endast var en yngling och fram till hans död. Särskild tyngd vilar dock på tiden för hans regering. Det är alltså ett 60-tal år som granskats närmare. Vanligen framträder Gustav Vasa förvisso inte tidigare i historieskrivningen än i samband med unionsupplösningen. Lyckligtvis är alla böcker som vi har undersökt uppbyggda kronologiskt och vi har således fått en praktisk, hanterbart material när sidorna följer på varandra. Det urval av läroböcker som vi har gjort ser ut enligt nedan.

Lärobok i fäderneslandets historia av Clas Theodor Odhner³¹, 1836-1904.³² Odhner förtjänar en närmare presentation. Inte minst eftersom han innehade en mängd betydelsefulla poster inom Sveriges kulturliv och därigenom bidrog stort till detta. Bland annat var han ledamot av Svenska Akademien, riksarkivarie och initiativtagare till landsarkivorganisationen. Han var därtill politiskt aktiv och satt i riksdagens andra kammare. Som vi nämnt ovan medverkade han även i en lärobokskommission.

²⁹ Håkan Gunneriusson (2002) *Det historiska fältet: svensk historievetsenskap från 1920-tal till 1957*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis. s. 39.

³⁰ Andolf (1972) s. 126.

³¹ Claes Theodor Odhner (1904) *Sveriges historia samt grunddragen af Norges och Danmarks historia*. Chicago: Hemlandet Companys Förlag.

³² Följande fakta om Odhner är hämtat från Nationalencyklopedin Multimedia 2000 på CD-ROM publicerad juni 2000 för PC och Macintosh. Sökord "Odhner".

Boken hade ett utbrett användande från 1870-talet och framåt.³³ Inte förrän på 1920-talet skulle den komma att få konkurrens. Det är till och med så att den sista utgåvan av boken kom ut så sent som 1954. Den utgåva som vi har använt oss av är från 1904 och utgiven i USA, för att där sprida kunskapen om fosterlandet bland emigranterna. Boken valdes av rent fysiskt praktiska skäl och skiljer sig inte från andra utgåvor. Odhners bok är en riktig klassiker och Sture Långström menar i sin avhandling *Författarröst och lärobokstradition*, att han är en av de två giganterna bland läroboksförfattarna. Den andra är Carl Grimberg, anser han.³⁴

Lärobok i svensk historia för gymnasiet II. Nya tiden av Erik Falk.³⁵ Boken kom att delvis ersätta Odhners när den kom ut för första gången 1923 och den användes i reviderade upplagor långt in på femtiotalet. Den sista utgåvan som vi har sett var från 1948. Då denna revidering kom ut så var det med Sven Tunberg som medförfattare. Läsåret 1929/30 var Falks bok om medeltiden den klart mest dominerande boken vid Sveriges gymnasier med dubbelt så många användare som den näst mest använda boken. Den bok som vi använt oss placerade sig dock på andra plats bland sina konkurrenter detta läsår.³⁶ Falk hade alltså rent allmänt en stor spridning. Att vi inte begagnade oss av mest använda verket, utan istället valde Falks bok beror på att den senare kom att uppgå i Tunbergs och Söderlunds verk. Dessa var under lång tid var domanterna på marknaden och Falks bok kom därigenom att leva kvar långt in på 60-talet.

Svensk Historia för Gymnasiet av Sven Tunberg och Ernst Söderlund utkom 1949³⁷, alltså året efter den sista utgåvan av Falk. Boken är också i mycket stora drag en omarbetning av Falks verk. Med Tunberg vid rodret märks dock att vissa värderingar har ändrats. Detta gäller bland annat förhållandet till källor, där Tunberg är betydligt mer skeptisk till vissa verk än vad Falk var. Andolfs beskrivning av den här bokens tillkomst förklarar dess brokiga bakgrund: ”Falk skrev en ny lärobok 1923-24, vilken tillsammans med Odhner-Tunberg ersattes av Falk-Tunberg 1931-32, sedermera utgiven som Tunberg-Söderlund 1949.”³⁸ Det är märkligt att följa vandrigen från Falk till Tunberg och sedan till Söderlund. Här talar vi verkligen om att författarna gått i varandras fotspår!

Medeltidens och nya tidens historia för gymnasiet av Ernst Söderlund, Ivar Seth och Gösta Johannesen 1958.³⁹ Inte förrän den här och nästa bok kom ut, så ersattes egentligen Falks bok. Söderlunds omarbetning av det sistnämnda verket kom att ha mycket stor spridning på gymnasieskolorna. Det är därför naturligt att de här böckerna till viss del påminner om varandra. Bland annat återkommer en del formuleringar. Detta var den tredje mest använda boken läsåret 1957/58, men då är det värt att notera att Söderlund även var på första plats i egenskap av medförfattare till Jacobssons lärobok. Denna bok är densamma som Söderlunds, men Jacobssons bok behandlar inte den nordiska historien och faller därmed utanför ramen för undersökningen.⁴⁰ Läsåret 1960/61 så leder dock Söderlunds bok användningstoppen i

³³ Tingsten (1969) s. 128.

³⁴ Långström (1997). s. 78.

³⁵ Erik Falk (1924) *Lärobok i historia för gymnasiet II, nya tiden*. Stockholm: Albert Bonniers Boktryckeri.

³⁶ Andolf (1972) s. 126.

³⁷ Sven Tunberg & Ernst Söderlund (1949) *Svensk Historia för Gymnasiet*. Stockholm: Svenska bokförlaget (Norstedt).

³⁸ Andolf (1972) s. 124.

³⁹ Ernst Söderlund; Ivar Seth & Gösta Johannesen (1958) *Medeltidens och nya tidens historia FÖR GYMNASIET*. Stockholm: Svenska bokförlaget.

⁴⁰ Andolf (1972) s. 126.

överlägsens stil och den fick således snabbt genomslag. Det läsåret ligger förövrigt Söderlund, i olika roller 1: a, 3: a och 5: a på listan över de mest använda läroböckerna.⁴¹

Historia för gymnasiet. Allmän och nordisk historia efter år 1000 av Martin Bäcklin, Sten Carlsson, Waldemar Ledin och Hugo Valentin 1965.⁴² Den här boken bygger vidare på *Allmän historia för gymnasiet*. Med tanke på titeln har den nu uppenbarligen förändrats innehållsmässigt. Det är intressant att notera hur man på så vis tycks ha gått tillbaks till att återigen lägga fokus på närmiljön i historieämnet. Om vi ser till Andolfs beräkningar så ligger boken på andra plats både läsåret 1957/58 och 1960/61. Genom att undersöka denna bok breddar vi således bilden ytterligare. Bäcklins bok kom att vara en av de dominerande fram till dess att nästa bok på listan utkom. I vår undersökning har vi alltså inte stött på några läroböcker som fick genomslag under 1970-talet.

Alla tiders historia av Hans Almgren, Börje Bergström, Arne Löwgren⁴³ utkom 1983, då med undertiteln "Grundbok i historia för gymnasieskolans humanistiska och samhällsvetenskapliga linjer". I dag finns det även en *Alla tiders historia Maxi*, men det är alltså inte den som vi har använt här. Eftersom vi genom parallellläsning kommit fram till att det faktiskt inte förekommer någon större skillnad på texten från 80-talets början och i dag, så har vi tagit utgåvan från 2004. Trots att den boken har en helt ny utformning, så är texten alltså näst intill identisk med den första. Vi anser att den rent urvalsmässigt representerar slutet av 1900-talet snarare än nutid. Trots det känns det relevant att studera boken eftersom den med stor sannolikhet kommer att användas i vår kommande lärarverksamhet. Läroboken har varit den dominerande i den svenska gymnasieskolan under närmare 25 år och är det fortfarande. Enligt Långström har den haft en så hög användningsfrekvens som 80 % av marknaden efter 1985.⁴⁴

Perspektiv på historien A av Hans Nyström och Örjan Nyström.⁴⁵ Vi har valt att använda den första utgåvan av boken från 2001, som har fått en viss genomslagskraft. Naturligtvis är det viktigt att vi som blivande lärare har med en ny bok i undersökningen. Om man ser till läroböckers livslängd så borde *Alla tider historia* snart försvinna ur hyllorna och då är det naturligt att den här boken får en större spridning. Det är alltså en bok som vi med stor sannolikhet kommer att arbeta med i framtiden och det därför intressant att se hur den förhåller sig till sina företrädare. I samtal med en av de nuvarande författarna till boken har vi också fått veta att den i dag är den näst mest använda läroboken efter *Alla tiders historia*.⁴⁶ Därmed innefattar vår undersökning dagens två dominerande på marknaden.

Innan vi går vidare vill vi bara påpeka att vi för variationens skull ibland benämner böckerna efter deras huvudförfattare.

Vi kommer nu att närmare gå in på hur vi har undersökt det aktuella materialet.

1.4.1. Den kvalitativa metoden

För att komma närmare bilden av Vasa har vi tagit fasta på vissa punkter, som vi anser vara värdefulla i beskrivningen av honom. Vi har efter närläsning av texterna valt att titta närmare på följande delar:

⁴¹ Andolf (1972) s. 126.

⁴² Martin Bäcklin; Sten Carlsson; Waldemar Ledin & Hugo Valentin (1965) *Historia för gymnasiet: allmän och nordisk historia efter år 1000*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

⁴³ Hans Almgren; Börje Bergström & Arne Löwgren (2004) *Alla tiders historia A*. Lund: Gleerup.

⁴⁴ Långström (1997) s. 132.

⁴⁵ Hans Nyström & Örjan Nyström (2001) *Perspektiv på historien A*. Malmö: Gleerup.

⁴⁶ Samtal med Lars Nyström den 8 november 2007.

- Kristian II och Stockholms blodbad
- Gustav Vasas uppväxt och ungdom
- Framställningen av 1520-talets unionsuttråde
- Uppror och antagonism mot Gustav Vasa
- Gustav Vasas personlighet och regim
- Bedömningen av historiska källor

Dessa parametrar valdes på grund av det upplägg och innehåll som vi funnit i läroböckerna. I vår systematisering av materialet har vi valt att plocka ur de stycken som direkt behandlar det som vi vill titta närmare på. När Odhner exempelvis skriver om kungen att "Hvad han då fick höra gjorde ett djupt intryck på hans sunda och klara förstånd", så har vi valt att placera detta omdöme under kategorin "Gustav Vasas personlighet och regim" och så vidare. Vi har alltså följt den modell som *Metodpraktikan* menar är den logiskt ordnande delen av en systematisering inom den kvalitativa textanalysen.⁴⁷ Meningen är att skapa en bild av hur något har sett ut och vi är övertygade om att denna modell kommer att ge en god beskrivning. Genom dessa punkter går det att göra en jämförande studie mellan läroböckerna. Naturligtvis går det att diskutera huruvida dessa parametrar är relevanta eller inte. Förhoppningsvis kommer vi dock att kunna göra en så fullgod skildring som möjligt av framställningarna. Vad gäller bedömningen av historiska källor är det viktigt att se hur författarna har förhållit sig till dessa. Vi vill dock poängtera att det inte är någon källkritisk studie som skall göras här utan vi kommer endast att behandla vilken ställning man har tagit till de historiska källorna. Källkritik är i dag något av det absolut mest centrala att lära eleverna på gymnasiet historiekurser och det känns därför relevant att vi berör ämnet i samband med vår undersökning.

Urvalet av läroböcker är relativt stort och deras utformning har naturligtvis påverkats av läroplaner och andra politiska beslut. Här kommer vi dock inte att behandla några sådana detaljer i någon större utsträckning, eftersom de helt enkelt inte är viktiga för vår frågeställning. Det är den rent konkreta bilden som har förmedlats till gymnasieelever som vi vill åt. Hur den bilden sedan har formats lämnar vi därhän.

Det skulle även vara möjligt att generalisera den här undersökningen. Exempelvis skulle man utan problem kunna applicera den på andra stadier i skolan. Det är inte heller otänkbart att man gör en komparativ analys med en annan kung eller statsman och hos denne tittar på samma grundläggande faktorer.

Efter dessa inledande påpekanden kan vi gå vidare till att närmare betrakta hur vi har gjort för att behandla det relativt stora materialet i vår kvantitativa del.

1.3.2. Den kvantitativa metoden

För att ytterligare vidga perspektivet så har vi gjort en kvantitativ analys. Vi kommer inte att analysera litteraturen djupare efter denna, dock har det relevans för undersökningen i stort. Hur mycket av den undersökta texten som behandlar perioden får direkta konsekvenser i den kvalitativa delen av vår undersökning, speciellt när vissa av våra valda rubriker inte alls berörs. Vi har egentligen inte utgått från någon speciell kvantitativ modell, utan istället gjort en så basal och logisk hantering av stoffet som var möjligt. Undersökningen är så enkel att den helt enkelt inte tarvar några djupare metodologiska förankringar.

Vi har räknat antalet ord i böckerna som berör den period som vi behandlar. Vi börjar således med Kristian II och perioden kring Stockholms blodbad och avslutar där kapitlen om

⁴⁷ Peter Esaiasson, Mikael Giljam, Henrik Oscarsson, Lena Wängnerud (2003) *Metodpraktikan*. Konsten att studera samhälle, individ och marknad. Stockholm: Norstedt Juridik AB. s. 234.

Gustavs regeringstid sätter punkt. Det som vi har räknat är rubriker, inledande text och den vanliga brödtexten. Alla ord har räknats som ett (1) ord, till vilka vi även räknar förkortningar. För- och efternamn har vi räknat som två ord och gjort ett undantag för exempelvis "Kristian II" och liknande kunganamn som vi har valt att se som ett ord. Vi har inte räknat med bildtext, fotnoter, litteraturtips och annan text som finns runt själva huvudtexten. Det bör nämnas att vi inte gör anspråk på att dessa beräkningar på något vis är helt korrekta, vilket är anledningen till att vi har valt att runda av de siffror vi har fått fram till närmaste jämna hundratal. Dessutom har vi räknat antalet sidor som berör den valda perioden i varje lärobok.

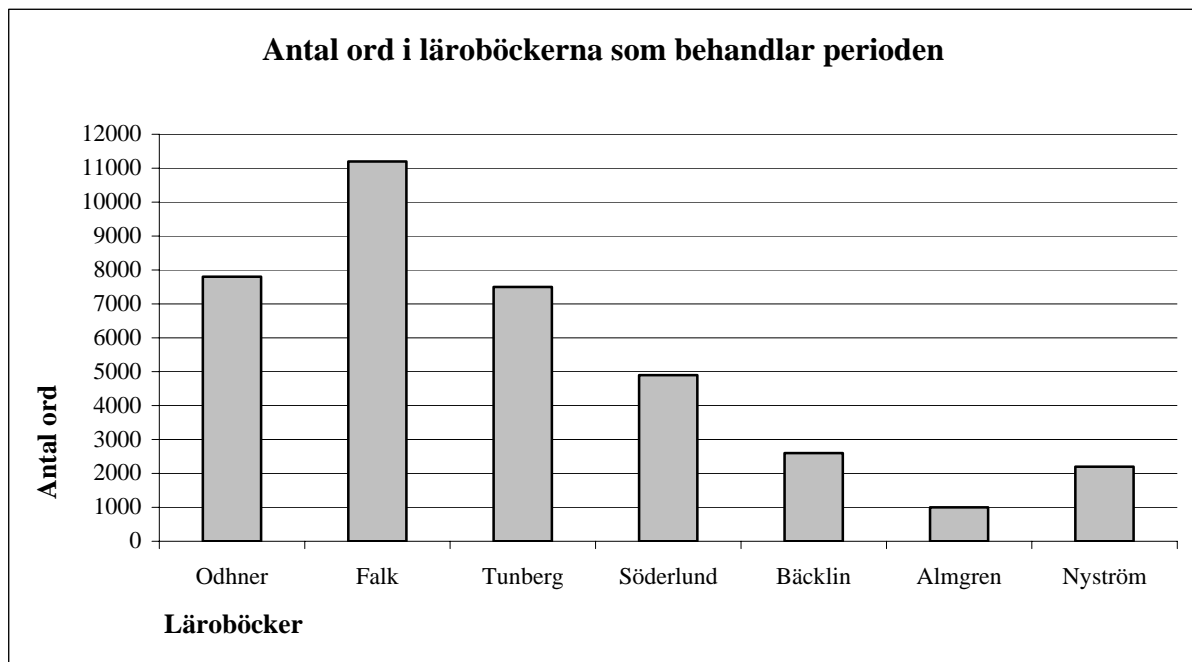
2. Resultatredovisning

Vi kommer i detta stycke att presentera hur utfallet av granskningen blev. För att ge en bakgrund till läroböckernas rent fysiska förutsättningar, så skall vi nu titta närmare på detta, i form av bland annat hur stor deras textmassa är och hur många sidor som ägnas åt det valda studieobjektet. Resultatet redovisas i form av tabeller som synliggör vad vi önskat belysa. Därefter kommer vi att gå vidare till den kvalitativa delen av uppsatsen.

2.1. Kvantitativa resultat

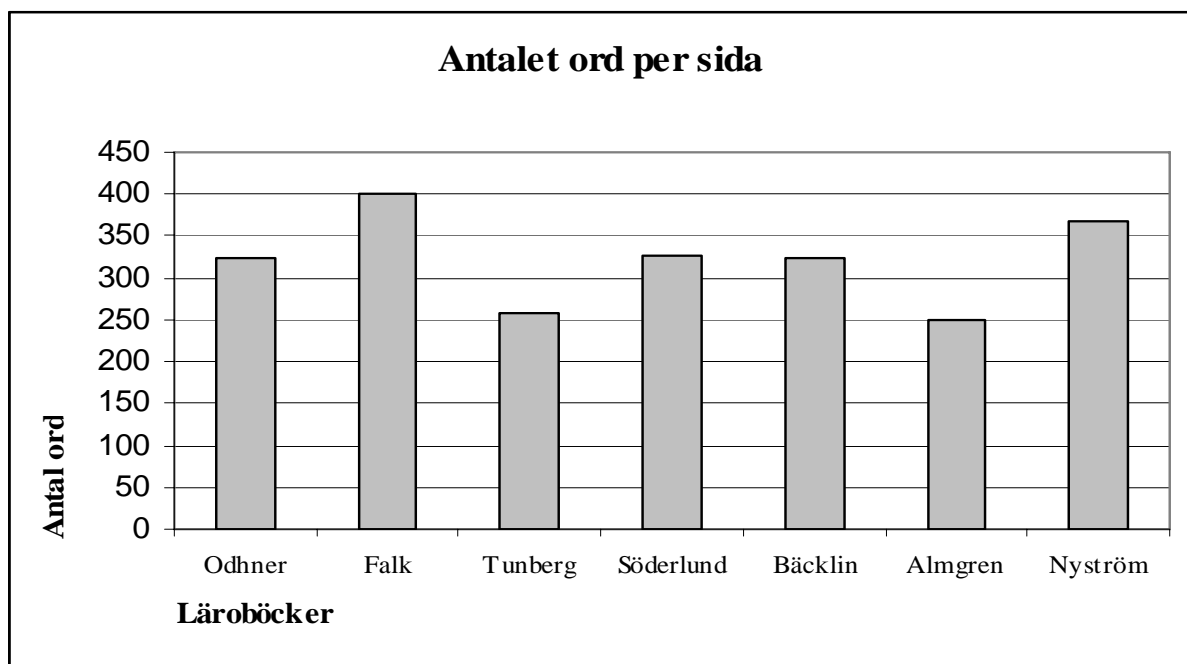
Nedan uppvisas den kvantitativa granskningens resultat med vissa åtföljande kommentarer. Därefter avslutas stycket med en övergripande diskussion som berör de eventuella orsakerna till de tendenser som figurerna har uppvisat.

Nedan presenteras resultatet av beräkningarna av antalet ord som behandlar den undersökta perioden i respektive lärobok. Läroböckerna representeras i form av sina författare.

Figur 1. Antal ord är i jämna hundratal enligt följande; Odhner 7800, Falk 11200, Tunberg 7500, Söderlund 4900, Bäcklin 2600, Almgren 1000 och Nyström 2200.

Diagrammet visar på en markant minskning i antal ord som behandlar perioden. Mellan Falk och Almgren skiljer det hela 10200 ord. Den generella tendensen är att det sker en betydande minskning av antalet ord under mitten av 1900-talet i och med att Söderlunds bok får genomslag. Det är också intressant att eran har fått en renässans i Nyströms bok sett till Almgrens. Nyströms bok har också ungefär lika många ord som Bäcklins, vilken förövrigt är den enda bok som vi har undersökt vilken använder sig av dubbla spalter. Det tycks dock inte vara någon större skillnad på den boken i förhållande till de andra om vi ser till hur antalet ord fördelar sig över sidorna. En sak som vi inte valt att behandla här är böckernas rent fysiska utformning. Om vi beaktar även den aspekten så har böckerna gått mot att bli större i själva formatet och *Perspektiv på historien* är den allra största. Kanske är det därför inte så märkligt att den boken använder sig av så många ord per sida som vi ser i diagrammet nedan.

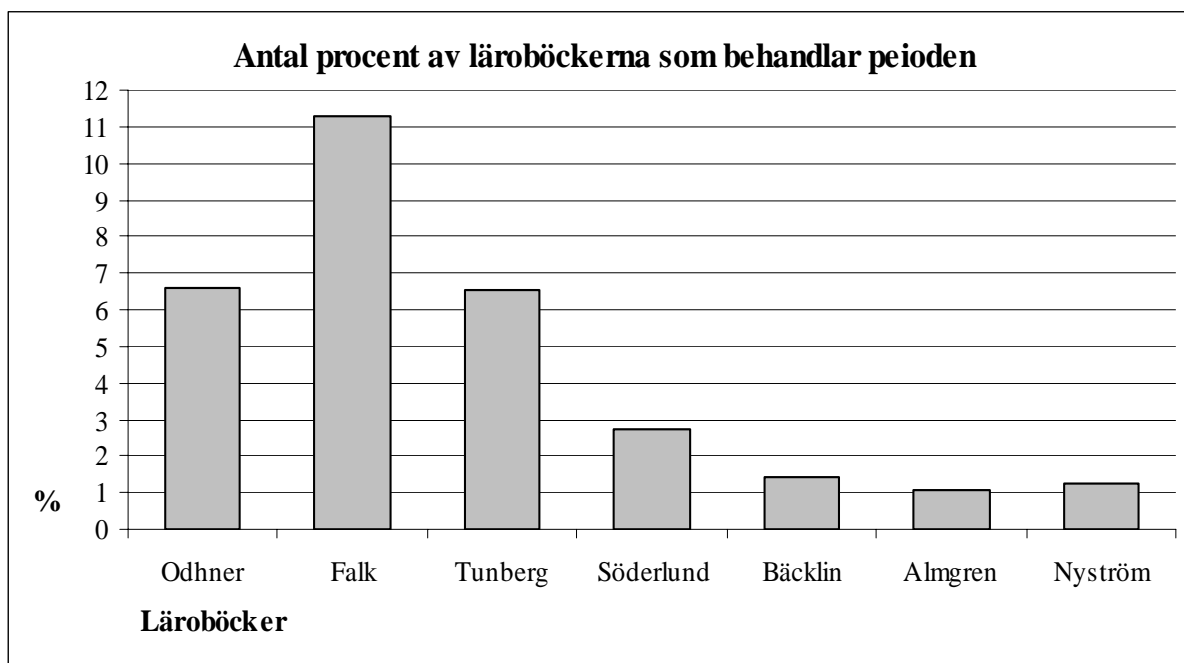

Figur 2. Antalet ord är enligt följande; Odhner 325, Falk 400, Tunberg 258, Söderlund 327, Bäcklin 325, Almgren 250, Nyström 367.

Vi ser här att antalet ord per sida inte kan sägas ha förändrats nämnvärt genom åren. Det mest påtagliga är att Falks bok, förutom att vara den som har störst textmassa om perioden, också är den som använder sig av flest ord per sida. Boken ger således ett tämligen tungt intryck. På den andra sidan så finner vi Almgrens bok som i denna kvantitativa undersökning hamnar längst ner på skalan i alla delar. Boken tycks helt enkelt i allmänhet vara ganska tunn. Trots detta så har böckerna uppenbarligen inte gått mot att bli mer luftiga i sin text, vilket säkerligen många föreställer sig är fallet.

För att antalet ord egentligen skall ha någon relevans måste de ses i sitt sammanhang och det är här som vår tredje del kommer in i bilden, den som berör antalet sidor.

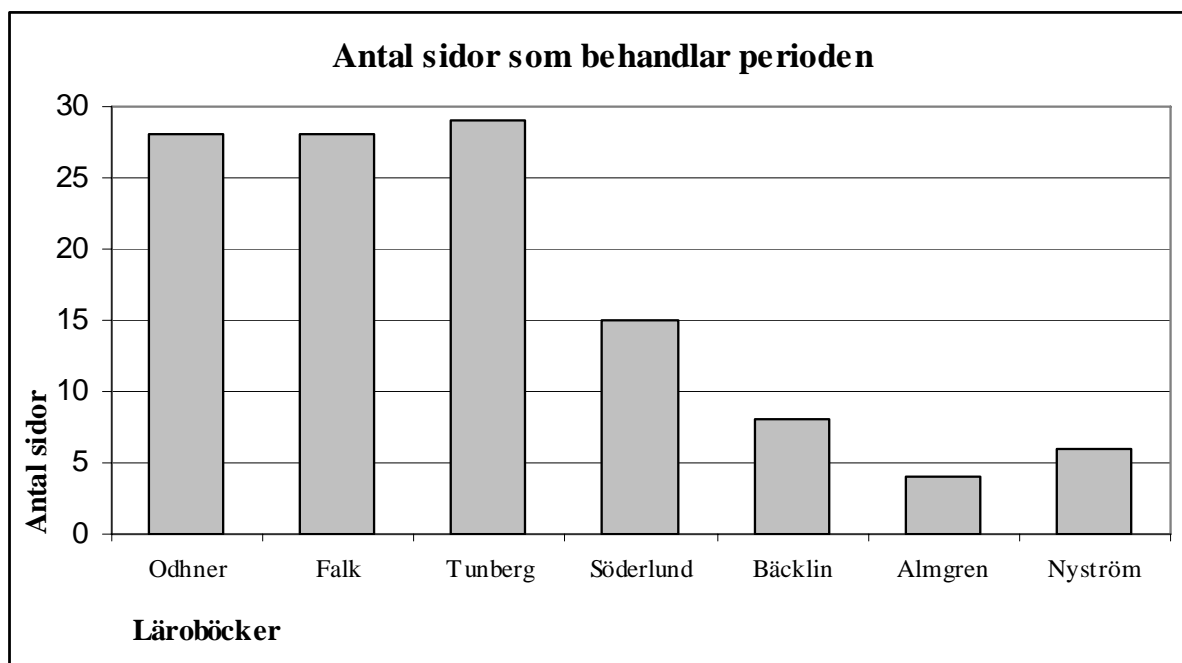
Vi har valt att titta på hur många sidor som berör vad vi här intresserar oss för i förhållande till boken som helhet. Vi har således räknat antalet sidor som behandlar perioden och sedan också tittat på vilket som är det sist angivna sidnumret i hela verket. Därefter har vi dividerat delsumman med helhet och på så vis har vi fått fram ett diagram som ser ut enligt följande.

Figur 3. Med en decimals noggrannhet ser antalet procent ut enligt följande; Odhner 6,6 %, Falk 11,3 %, Tunberg 6,6 %, Söderlund 2,8 %, Bäcklin 1,4 %, Almgren 1,1 % och Nyström 1,3 %. I reellt sidantal ser fördelningen ut enligt följande; Odhner 28/426, Falk 28/248, Tunberg 29/442, Söderlund 15/543, Bäcklin 8/568, Almgren 4/372 och Nyström 6/471.

Andolf har gjort en närmare granskning av hur sidfördelningen i läroböckerna ser ut.⁴⁸ Den är dock inte presenterad på ett sådant sätt att det går att dra några paralleller av den för vår del. Vad vi i stället konstaterar är att de siffror som vi såg tendensen till ovan vad gällde antalet ord som behandlar perioden går hand i hand med hur stor del som vikts åt perioden. Glappet mellan Tunberg och Söderlund innebär den påtagligaste skillnaden i diagrammet. Trots att Almgrens bok var den som hade helt klart färst ord, så syns det här att den i jämförelse med Bäcklin och Nyström inte behandlar perioden så styvmoderligt som man kunnat förledas att tro. Det är slående hur liten del av de tre sista böckerna som ägnas åt vår period. Att de tre första böckerna ger större utrymme åt den studerade perioden har sin naturliga förklaring i att de endast behandlar Sveriges historia. Men även här utmärker sig Falk med att ägna över en tiondel åt Gustav Vasa. För att ytterligare förtydliga hur mycket utrymme som ges så skall vi avsluta vår kvantitativa analys med att presentera den sista och fjärde delen, vilken visar hur många faktiska sidor som behandlar vår era.

⁴⁸ Andolf (1972) s. 309 ff.

Figur 4. Sidfördelningen ser ut på följande vis Odhner 28 sidor, Falk 28 sidor, Tunberg 29 sidor, Söderlund 15 sidor, Bäcklin 8 sidor, Almgren 4 sidor och Nyström 6 sidor.

Den procentuella fördelning som vi såg tidigare, i figur 3, blir här ännu påtagligare och glappet mellan Tunberg och Söderlund framträder tydligt. Än mer noterbart är att Tunberg är den som viker flest sidor åt perioden trots att han bara hamnar på tredje plats vad gäller antalet ord. I de tidigare böckerna är bilder inte ett lika vanligt inslag som det är i moderna böcker. Texterna ger således inte ett så luftigt intryck som deras sentida likar gör.

2.1.1. Diskussion

Om någon slutsats skall dras av denna kvantitativa del, så är det naturligtvis att textmassan under de senaste 100 åren har minskat betydligt. En möjlig strukturell förklaring till förändringen mellan utgivningen av Tunbergs och Söderlunds böcker är att enhetsskolan infördes. Gunnar Richardsson har beskrivit denna mycket långdragna process som han menar pågick mellan 1940-1970-talen.⁴⁹ Eventuellt har denna successiva övergång till en annan och mer omfattande skolverksamhet bidragit till ett behov av nya läromedel. En annan orsak till förändringen kan vara att man övergår från svenskt till europeiskt perspektiv där utrymmet för Gustav Vasa således blir mindre. Därför är det inte heller konstigt att figur 3 ser ut som den gör. Samtidigt som det blir mindre svensk historia i läroböckerna, poängteras det under den här tiden att skolan bör sträva efter ett mer demokratiskt uppfostrande av sina elever.⁵⁰ Det tycks alltså finnas ett samband mellan denna nya syn på undervisningen och böckernas vidgade vyer där allt mindre plats ges åt svensk historia.

Vi önskar att läsaren skall ha detta i åtanke när vi går vidare i vår undersökning och det är därför som vi har valt att placera denna del just innan vi kommer över till nästa del, själva kärnan i vår undersökning, nämligen den kvalitativa analysen

⁴⁹ Gunnar Richardsson (1999) *Svensk utbildningshistoria. Skola och samhälle förr och nu*. Lund: Studentlitteratur. s.72 ff.

⁵⁰ Tingsten (1969) s. 280 f.

2.2. Kvalitativa resultat

Den här delen av uppsatsen syftar till att visa hur bilden av Gustav Vasa har sett ut i de läroböcker som vi har undersökt. För att på ett så övergripligt sätt som möjligt redovisa resultaten av vår undersökning kommer vi att gå igenom varje punkt för sig, vi kommer att göra det i kronologisk ordning, bok för bok. Den ordning som vi följer i undersökningens delar är däremot densamma som återfinns i de flesta av läroböckerna. Vi kommer att under varje rubrik exemplifiera författarnas förhållningssätt till densamma genom citat och referat. En komparativ och diskuterande analys följer efter respektive resultatdel. Fördelen med att göra på detta vis är att uppsatsen blir mer intressant och lättare att läsa. Ytterligare en tanke vi har med vårt förfarande är att vi önskar lotsa läsaren genom Gustav Vasas liv såsom det har framställs i historiska läromedel. Vi kommer därför att börja med själva upptakten till Vasasläktets vinst av den svenska kronan och den händelse som brukar anges som startskottet till unionens upplösning.

2.2.1. Kristian II och Stockholms blodbad

Vi har valt att plocka ut Kristian II bland kungens andra antagonister, eftersom att han kan tänkas vara någon som Gustav Vasa särskilt jämförs med. Han står i sin speciella roll som Sveriges konung i ett annat förhållande till Gustav Vasa än vad övriga motståndarna gör, därav uppdelningen mellan honom och exempelvis Nils Dacke. Vi knyter också Stockholms blodbad till den danske kungen, eftersom det var på hans befallning som det inträffade och det är oftast i detta sammanhang som han omnämns. Under Stockholms blodbad dödades bland annat Gustav Vasas far och hans mor och systrar blev bortförda. Låt oss börja med att se hur Odhner beskriver detta skede.

Lärobok i fäderneslandets historia (Clas Theodor Odhner, 1904)

Odhner börjar med att presentera tiden före Stockholms blodbad, då "[...] återkom konungen [Kristian II] till Stockholm, hvälfande mörka planer i sitt sinne."⁵¹ Kristian verkar således redan veta vad han skulle göra, men effekten blev dock en annan, menar Odhner. Han beskriver det på följande vis: "Nu ansåg sig Kristian hafva injagat skräck hos Sveriges styfsinta folk och för alltid kväst dess opprorsanda. Men hans grymheter verkade raka motsatsen till hvad han åsyftat. Svenska folket reste sig mot sin förtryckare såsom en man och med en våldsamhet, som sprängde unionen och för alltid gjorde slut på det danska väldet i Sverige."⁵² Det finns även positiva sidor av Kristian II regim. Bland annat nämner Odhner att "[h]an sökte förbättra rättskipningen och skydda det förtryckta bondeståndet [...]"⁵³

Lärobok i svensk historia för gymnasiet II. Nya tiden (Erik Falk, 1923)

Enligt Erik Falk så var Kristian "[...] fullständigt hänsynslös, [...] i högsta grad misstänksam och skydde ej våldsdåd, när han trodde sig vinna något med dem eller när hans vilda lynne kom till utbrott."⁵⁴ Falk menar att den bakomliggande orsaken till den danske kungens förlust av den svenska kronan var "[...] att hans tyranni även i Danmark framkallade ett uppror."⁵⁵ Även Falk menar att det fanns positiva effekter av Kristians regim. Det är först och främst de reformer som även Odhner lyfter fram som han då åsyftar.

⁵¹ Odhner, s. 113.

⁵² Odhner, s. 115.

⁵³ Odhner, s. 129.

⁵⁴ Falk, s. 3.

⁵⁵ Falk, s. 6.

Svensk Historia för Gymnasiet (Sven Tunberg och Ernst Söderlund, 1949)

I *Svensk historia för gymnasiet* menar Tunberg att Kristian II:s tillnamn ”tyrann” får skyllas på hans hårda framfart här i landet. Författaren menar vidare att blodbadet sker i strid mot de löften som Kristian har givit de närvarande vid kröningsfesten och att rättegångarna dessutom är summariska.⁵⁶ Kristian beskrivs vidare som en enväldshärskare och just hans ”våldspolitik” ger propagandamaterial till unionsmotståndarna.⁵⁷ Intressant att notera är att Tunberg vid ett tillfälle refererar till Kristian II som ”Sveriges på sin tid lagligen valde konung”⁵⁸.

Medeltidens och nya tidens historia för gymnasiet (Ernst Söderlund, Ivar Seth och Gösta Johannesen, 1958)

Söderlund, som var medförfattare till det ovan citerade verket, menar att ”[...] [s]edan dom hade fällts, avrättades flera av Sten Stures anhängare [...] åtskilliga utan att ha blivit dömda till döden [...]”⁵⁹. Det skedde alltså vissa oegentligheter vid rättegångarna i Stockholm, menar han, precis som Tunberg. Även förklaringen till Kristians tillnamn är den samma. Söderlund menar nämligen att ”[t]ill följd av sin hårda framfart fick Kristian II i senare svensk tradition vedernamnet *Tyrann*.”⁶⁰

Historia för gymnasiet allmän och nordisk historia efter år 1000 (Martin Bäcklin, Sten Carlsson, Waldemar Ledin och Hugo Valentin, 1965)

Martin Bäcklin anser att ”[k]ung Kristian var hänsynslös och brutal, och han var ytterligt misstänksam. Med alla sina fel var han dock en man av mindre vanliga mått. Hans verk stannade mest vid ansatser. Men de pekade framåt mot tre stora förändringar i Danmarks liv: reformationen, enväldet och bondefrigörelsen”⁶¹. Till denna bild tillfogas, gällande omständigheterna kring Stockholms blodbad, att Kristian II sägs ha uppmanat påvens bannlysning av den svenska adeln, och ämnade verkställa den samma. Därefter sägs att de anklagade ”[...] ställdes inför en andlig domstol med Trolle i spetsen och förklarades vara kättare”.

Alla tiders historia (Hans Almgren, Börje Bergström, Arne Löwgren, 2004)

Här återkommer beskrivningen om Stockholms blodbad som bakomliggande orsak till kung Kristians svenska tillnamn. Det skall också ha varit han som anstiftade genomförandet av avrättningarna i huvudstaden. Vidare benämns Kristian som dansk kung, varken mer eller mindre.

Perspektiv på historien A (Hans Nyström och Örjan Nyström, 2001)

Nyströms bok framställer kung Kristian II och hans företrädare som ”danska kungar”⁶², inte unionskungar. Det bakomliggande motivet hos Kristian II till Stockholms blodbad omtalas här som rationellt. Målet var helt enkelt att knäcka unionsoppositionen. Resultatet beskrivs som det motsatta. Istället menar Nyström att det skall ha verkat som ett ”slagkraftigt propagandavapen”⁶³ för Gustav Vasa. I en separat redogörelse av händelserna i Stockholm nämns att Gustaf Trolle hävdade att de kätterianklagade öppet skulle ha trotsat bannlysningen från påven. Vidare nämns hur kungen låter ”utreda beskyllningarna”⁶⁴ genom att tillsätta en

⁵⁶ Tunberg, s. 72.

⁵⁷ Tunberg, s. 75.

⁵⁸ Tunberg, s. 91.

⁵⁹ Söderlund, s. 75.

⁶⁰ Söderlund, s. 75.

⁶¹ Bäcklin, s. 62.

⁶² Nyström, s. 116.

⁶³ Nyström, s. 116.

⁶⁴ Nyström, s. 117.

domstol. När de anklagade fanns skyldiga innebar det "[e]nligt tidens rättsuppfattning [...] att Kristian var befriad från sitt löfte att inte hämnas"⁶⁵. Till själva beskrivningen av blodbadet görs även det tillägget att folk av enklare börd hängdes, och inte dekapiterades.

2.2.1.1. *Diskussion*

Det finns flera intresseväckande detaljer att notera kring de ovan anförda beskrivningarna. Viktigast är dock att först konstatera att de alla följer samma grundläggande struktur. Skildringarna av hur det gick till minskar dock i omfång över tiden. Ofta är det den mustighet som man finner i de äldre läroböckerna som har försvunnit. De tidiga läroboksförfattarna tvekar inte att lägga till ett extra adjektiv vid personbeskrivningarna. Sålunda blir redogörelserna i de äldre böckerna mer "svart och vit" än vad senare läroböcker ger uttryck för. De senare böckerna sparar helt enkelt på adjektiven då de målar fram bilden av Kristian II. Dessutom ger de äldre läroböckerna en mycket mer detaljerad redogörelse av händelseförloppet, medan exempelvis *Perspektiv på historien* är mer noggrann att förklara bakomliggande orsaker och vilka följderna var. Stockholms blodbad är också något som de flesta ser som den avgörande anledningen till att Kristian II fått sitt tillnamn och vi tänkte dröja oss kvar lite vid just detta. I flera av de böcker som vi har undersökt, Odhners, Falks och Bäcklins, framträder därtill en bild av den danske kungen som i grunden ond. Blodbadet blir då ytterligare ett bevis på denna ondska och hans vedernamn ges därför en naturlig förklaring. Tunberg och Söderlund har en sinsemellan likartad beskrivning på vad som skedde i Stockholm. De är båda överens om att det var blodbadet som gav kungen hans föga smickrande smeknamn. Om man ser till Odhner och Falk, så kan man säga att de målar fram en bild av Kristian som varandes så ond att det endast har motsatt effekt för honom. Hans ondska, menar Falk, var orsaken till att han störtades i båda sina kungadömen. Intressant är att både Falk och Odhner lyfter fram Kristians reformpolitik som positiv. Bilden av kungen som en förtryckare blir därigenom splittrad, för det verkar konstigt att en kung som behandlar sitt folk väl samtidigt väcker deras missnöje genom sin latent ondska. Det känns också något krystat då dessa båda författare skall ge en nyanserad bild av Kristian efter att fullständigt ha svartmålat honom tidigare, men det tycks ingen av dem se som problematiskt. Bilden av kungen som en ond människa återfinns så sent som i *Alla tiders historia*, där avrättningarna i Stockholm anses vara anledningen till vedernamnet. Lars-Olof Larsson påpekar att det är i en beskrivning av blodbadet en tid efter dess inträffande som Kristian för första gången nämns vid sitt vedernamn.⁶⁶ Att det skulle vara Stockholm blodbad som är anledningen till namnet är således något som forskarna och läroboksförfattarna tycks vara eniga om. Frågan är dock om man kan säga att Kristians påstådda ondska skilde sig från andra kungars vid den här tiden. Gustav Vasa lät ju exempelvis avrätta upprorsmakare i stor skala och det var ju precis vad Kristian gjorde. Sett i ett sådant perspektiv så borde kanske även Gustav Vasa ha fått ett liknande tillnamn.

Vi skall i det följande se hur den sistnämndes uppväxt och ungdomsår har tecknats i läroböckerna.

2.2.2. **Gustav Vasas uppväxt och ungdom**

Lärobok i fäderneslandets historia (Clas Theodor Odhner, 1904)

Odhner beskriver den unge Vasa under kapitelrubriken "Gustafs ungdom och första bedrifter"⁶⁷. Dessa bedrifter är bland annat att han "[r]edan som barn visade [...] ett dristigt och hugstort sinnelag, och så som yngling deltog han med ära i kampen mot Gustav Trolle

⁶⁵ Nyström, s. 117.

⁶⁶ Lars-Olof Larsson (2003) *Kalmarunionens tid. Från drottning Margareta till Kristian II*. Stockholm: Bokförlaget Prisma, s. 448.

⁶⁷ Odhner, s. 125.

och konung Kristian. Det är redan omtaladt, huru han förde hufvudbaneret i slaget vid Brännkyrka [...]”⁶⁸.

Lärobok i svensk historia för gymnasiet II. Nya tiden (Erik Falk, 1923)

Även Erik Falk refererar till att Vasa skall ha fört huvudbaneret vid det nämnda slaget. Utöver den händelsen nämner han två episoder som han menar är skrönor. Den första är mötet mellan den unge gossen Gustav, som då vistades vid hovet i Stockholm, och den danske unionskonungen Hans (i Sverige kallad Johan II). Denne skall vid mötet ha blivit mäktigt imponerad av gossen och önskat ta med honom hem till Danmark, men så blev aldrig fallet. Den andra myten handlar om hur ynglingen Gustav enligt traditionen skall ha ränt en kniv genom sin lärobok, efter påståenden från sin danske lärare, som den fosterländske unge mannen inte kunde tåla.

Svensk Historia för Gymnasiet (Sven Tunberg och Ernst Söderlund, 1949)

I Tunbergs bok sägs mycket litet vara känt om Gustav Vasas barndom och ungdom, födelseår och födelseort nämns här som endast sannolika uppgifter och de tycks vara hämtade från Peder Svarts krönika. Vidare nämns den blivande kungen som deltagare i slaget vid Brännkyrka, men ingen uppgift om att han skall ha burit huvudbaneret lämnas. Dessutom berättas hur ynglingen förs bort som gisslan till Danmark.

I Ernst Söderlunds bok nämns inga fakta om Gustav Vasas ungdom. Inte heller Bäcklin behandlar den här tiden i kungens liv. Går vi vidare i kronologin är det lika tomt om perioden både i Almgrens och i Nyströms verk. Vi återkommer till detta i den följande diskussionen.

2.2.2.1. Diskussion

Det mest slående med beskrivningarna av Gustav Vasas uppväxt och ungdomsår är naturligtvis det faktum att de helt utelämnats ur de senare läroböckerna. Kronologiskt sett så har det därför inte funnits beskrivningar av den här perioden av kungens liv sedan 60-talet i den svenska gymnasieskolan. Det är därför intressant att fundera kring varför det ser ut på det här viset. Det kan kanske vara så att det helt enkelt inte anses viktigt. Vi börjar dock med att se vad det är som berättas om det aktuella ämnet när det väl sägs något om det. Vad man som läsare då möts av är en klart nationalistisk historieskrivning. Uppgiften att han förde huvudbaneret vid Brännkyrka har Lars-Olof Larsson avfärdat. Han menar nämligen att ”föra huvudbaneret i en medeltida drabbning var inget för en tjugoårig väpnare. Det var en ära som tillkom en långt mera erfaren riddare.”⁶⁹ Även mötet med kung Hans håller Larsson för mindre sannolikt eftersom Gustav vid det aktuella tillfället endast skulle ha varit ett år gammal. För att komma förbi detta problem har vissa äldre historieskrivare angett kungens födelseår till 1490.⁷⁰ Kanske är det just här, i det faktum att källorna inte är helt tillförlitliga, som vi möter det allra största problemet med att återge en riktig bild av kungens ungdom. Till skillnad från senare kungar i vårt svenska arvrike så fanns det ju inte heller någon som i Gustavs ungdom kunde ana att han en dag skulle bli svensk konung. Det som skrevs om kungen är därför av senare datum och det är framför allt Peder Svarts krönika och Per Brahes fortsättning på den samma som ligger närmast kungens livstid. Dessa båda är dock skrivna med syfte att ge kungen ett gott eftermäle. Larsson menar till och med att Gustav själv var spökskrivare till det förstnämnda verket och att Svart har fått stå för renskrivandet och författaräran.⁷¹ Vad gäller Per Brahe så var han systerson till kungen, vilket gör honom

⁶⁸ Odhner, s. 125.

⁶⁹ Larsson (2002) s. 40.

⁷⁰ Larsson (2002) s. 36.

⁷¹ Larsson (2002) s. 354.

mindre tillförlitlig som källa. Anledningen till att kungens barndom ges mindre plats i läroböckerna under senare år skulle således kunna bero på källkritikens genomslagskraft. En annan orsak skulle kunna vara av rent utrymmesmässiga skäl. I de äldre läroböckerna var svensk historia skild från övrig historia och dessa hade således mer plats till sitt förfogande. Idag är utrymmet mer begränsat och att få plats inom ett visst antal sidor torde vara av större vikt än förr. Dessutom gör övergången från aktör till strukturperspektiv och från berättande till analyserande historia att kungens personlighet och uppväxt blir förlegad för läroböckerna.

Författarna till de tidigare verken försöker alltså måla upp en bild av kungens ungdom som inte kan vara sann, eftersom vi vet alldeles för lite om denna period i kungens liv för att uttala oss om den. Beskrivningarna av den unge kungen är därtill överdrivet skönmålande och tycks vara tänkta att ge ytterligare en förstärkning av mannen som skulle komma att bli riksgrundare. En mer nyanserad och något sänkt objektiv bild ges dock hos Tunberg. Vi kommer att återkomma till just det här lite senare i texten när vi diskuterar Gustavs personlighet.

Det är bra att ha vad vi ovan har nämnt i åtanke då vi nu går vidare och tittar på hur beskrivningarna av unionsplittringen har sett ut.

2.2.3. Framställningen av 1520-talets unionsutträde

Händelserna vi nu tänker granska brukar refereras till på olika vis, bland annat som ”befrielsekrig”. Vi har dock valt en mer neutral benämning. Som vi tidigare påpekat kan Stockholms blodbad betraktas som startskott till följande händelser.

Lärobok i fäderneslandets historia (Clas Theodor Odhner, 1904)

I Odhners bok kan en viss bakomliggande struktur tydas.⁷² De tre centrala makterna i konflikten anses vara Hansan, Danmark och Sverige som strider om handeln på just Sverige. Därutöver handlar kriget om Sveriges rätt till självbestämmande. Värt att notera är att Hansan anses vara den absolut starkaste makten i Östersjöregionen. Det är de som löser tvisten mellan Sverige och Danmark. Hansan vinner därigenom ensamrätt på handeln med Sverige och dessutom tullfrihet. Det var en tung förlust för landet, som därmed gick miste om en av sina viktigaste inkomster.

Odhner menar att när Gustav i exil bevittnade hemlandets förfall under det att Kristian knöt makten allt hårdare till sig, så ”[...] kunde han ej längre motstå sin längtan att komma hem och kämpa för fosterlandet”.⁷³ Problemet uppstår dock för den blivande kungen när dalkarlarna inledningsvis nekar honom hjälp. Han beger sig då ut i ”de stora ödsliga skogarna”⁷⁴ för att ta sig mot Norge. Berättelsen går vidare med att Odhner understryker hur Gustav lyckades övertyga fler och fler att sälla sig till honom efter det att dalkarlarna tagit sitt sunda förnuft till fånga.⁷⁵ Slutligen segrade som bekant Gustav Vasa och ”[k]ort därpå, vid midsommartid s. å., måste Stockholm, nästan ödelagdt och drifvet till den yttersta nöd, öppna sina portar”⁷⁶ Därefter avslutar Odhner med att konstatera att ”[n]u var befrielsen fullbordad och Sverige självständighet tryggad”⁷⁷.

⁷² Följande stycke är en allmän översikt av Odhners syn på unionskriget, se sida 125-130.

⁷³ Odhner, s. 126.

⁷⁴ Odhner, s. 127.

⁷⁵ Odhner, s. 126.

⁷⁶ Odhner, s. 130.

⁷⁷ Odhner, s. 130.

Lärobok i svensk historia för gymnasiet II. Nya tiden (Erik Falk, 1923)

I Falk beskrivs under titeln ”Befrielsekriget”⁷⁸ hur Gustav Vasa landstiger i närheten av Kalmar som står under belägring.⁷⁹ Där försöker han ”förgäves”⁸⁰ uppmuntra borgarna och garnisonen till fortsatt motstånd. Därifrån skall han ha tagit sig upp i landet, och när han får höra om Stockholms blodbad ha begivit sig till Dalarna ”för att söka hjälp till kampen mot tyrannen”⁸¹. Som så ofta återfinns här historien som har legat till grund för Vasaloppet, om hur Gustav Eriksson, besviken lämnar Mora för att ta sig till Norge. När sedan dalkarlarna får höra om Kristian II:s framfart, ryktet om tunga skatter och avväpnande av allmogen, så skickar man skidlöpare efter Gustav för att kalla honom åter. Falk understryker ytterligare hur ”[d]en *resning*, som nu började, hade samma karaktär som Engelbrekts. Det var den svenska bondeklassen, som väpnade sig för att avsätta en konung, som kränkte lag och rätt.”⁸²

Han avslutar sin redogörelse med att konstatera att ”[d]en nationella rörelse, som väckts till liv genom Engelbrekt, hade därmed nått sitt mål, Sveriges självständighet under egen styrelse”⁸³.

Svensk Historia för Gymnasiet (Sven Tunberg och Ernst Söderlund, 1949)

Tunberg⁸⁴ anser att det inte finns några samtida källor med säkra källuppgifter angående vad som hände Gustav Vasa i Dalarna, bortsett från kungens egen berättelse om att han ”gick i skog och skjul, klädd i vadmalsklut, drack vatten och åt ynkeliga”⁸⁵.

Före händelserna som leder fram till unionsupplösningen bedrevs ett befrielsekrig, påstår Tunberg. I detta befrielsekrig deltog dalkarlarna efter att till en början ha varit tveksamma, men sedan hyllat Gustav Eriksson som hövitsman av Dalarna. Biskop Brask och Ture Jönsson (Tre Rosor) förmåddes att uppsäga Kristian tro och lydnad, och samma språkbruk går igen när Lübeck förmås hjälpa honom med krigsmateriel. Även detta verk drar paralleller till Engelbrekts kamp exempelvis i följande stycke; ”Den nationella rörelse som väckts till liv genom Engelbrekt, hade nu nått sitt mål: Sveriges självständighet under egen konung.”⁸⁶

Medeltidens och nya tidens historia för gymnasiet (Ernst Söderlund, Ivar Seth och Gösta Johannesen, 1958)

Även *Medeltidens och nya tidens historia för gymnasiet* tar sitt avstamp under rubriken i ”Befrielsekriget”⁸⁷. Den enda skillnaden är att fokus har flyttats från början och ligger mer på de kringliggande strukturerna, än på Gustav Vasa som person. I övrigt påminner texten i mångt och mycket om den som återfinns i Tunbergs bok.

Historia för gymnasiet allmän och nordisk historia efter år 1000 (Martin Bäcklin, Sten Carlsson, Waldemar Ledin och Hugo Valentin, 1965)

Bäcklins bok har valt att redovisa skeendena under rubriken ”Befrielsekrig och nationellt kungadöme”⁸⁸. Ledande i kampen för att skapa detta var ”[d]en unge frälsemannen Gustav Eriksson [...]”⁸⁹. En viktig anledning till att Gustav Vasa lyckades gå segrande ur kriget,

⁷⁸ Falk, s. 4.

⁷⁹ Följande Bygger på Falk s. 4 ff.

⁸⁰ Falk, s. 4.

⁸¹ Falk, s. 4.

⁸² Falk, s. 5.

⁸³ Falk, s. 7.

⁸⁴ Följande bygger på Tunberg s. 75-79.

⁸⁵ Tunberg, s. 76.

⁸⁶ Tunberg, s. 79.

⁸⁷ Följande bygger på Söderlund, s. 109 ff.

⁸⁸ Bäcklin, s. 63.

⁸⁹ Bäcklin, s. 63.

menar Bäcklin, är att "Lübeck hjälpte honom med yrkessoldater och krigsfartyg [...]"⁹⁰. Unionsmotståndarna måste dock visa att de verkligen menade allvar med sina krigiska handlingar. För att visa Hansan och även Kristian II att de gjorde det så agerade "[d]et svenska självständighetspartiets ledare [...] snabbt, och den 6 juni 1523 valdes Gustav Eriksson i Strängnäs till Sveriges konung. Vid midsommartiden gav sig Stockholm"⁹¹. Spiken i kistan var således att Kristian stod mot en folkligt vald konung, menar Bäcklin.

Alla tiders historia (Hans Almgren, Börje Bergström, Arne Löwgren, 2004)

Vad gäller *Alla tiders historia* så återges inga yvrigare beskrivningar av kriget i Sverige, mer än att det kallas för "befrielsekrig"⁹² och att "[...]1521 lyckades [...] Gustav Eriksson förmå bönder och bergsmän att resa sig."⁹³ Det sägs att upproret spred sig från Dalarna till andra landskap. Avgörande anses vara att Lübeck hjälpte den svenska "upprorsrörelsen"⁹⁴. Men också att "Kristian [...] inte kunnat gripa in med kraft mot upproren i Sverige. Han kom i konflikt med den danska adeln, som gjorde uppror, och han tvingades lämna Danmark."⁹⁵

Perspektiv på historien A (Hans Nyström och Örjan Nyström, 2001)

I *Perspektiv på historien A* avhandlas händelserna under rubriken "Sverige blir ett enat rike"⁹⁶. Här betecknas de olika falangerna som anhängare respektive motståndare till Kalmarunionens fortsatta varande. Som en anledning till att Hansan beslutar att ställa sig på Gustav Vasas sida anges här deras önskan att motverka ett enat Norden, eller som det står "den danske kungens maktsträvanden i Östersjöområdet"⁹⁷. Det bör påpekas att ett faktafel har smugit sig in rörande de sista händelserna av skeendena. Det påstås här att "Den 6 juni 1523 valdes han till kung och höll sitt intåg i Stockholm" Den 6 juni valdes förvisso Gustav Vasa till kung, men i Strängnäs och inte i Stockholm, där han höll sitt intåg vid midsommar. Förvisso är det kanske en petitess, men det är likväl noterbart.

2.2.3.1. Diskussion

Detta är ett historiskt skede som de flesta författare tycks vara ense om är så pass viktigt att det förtjänar en djupare beskrivning och vi möter sålunda en stor textmängd i just den här delen. Det är anmärkningsvärt att alla författare utom Nyström benämner kriget som "befrielsekriget". Precis som vi har sett ovan är också detaljrikedomen större i de äldre verken än vad den är i de senare. Inte minst Odhner och Falk skriver mycket detaljerat om händelseförloppet. Dessa båda återger dessutom helt okritiskt händelserna i Dalarna, om vilka forskningen i dag är helt enig att de endast utgör skrönor. Tunberg påpekar även just den nämnda problematiken. Detta verks likhet med Söderlunds i beskrivningen av förloppet gör att man får intrycket av att det kanske var han som skrev denna del.

I Odhners bok sägs Gustav vara så ivrig att komma till sitt hemlands hjälp att han bara måste fly från sin fångenskap och ta sig hem för att rädda fosterlandet. Det är den borne hjälten som målas fram. Odhner, Falk, Tunberg, Söderlund, Bäcklin och Almgren beskriver alla en ensam och utelämnad konung som inte lyckas få gehör för sin sak varken hos Kalmars stadsbor, vilket inte alla nämner, eller hos dalkarlarna. De två förstnämnda författarna är i detta noga med att beskriva hur den blivande kungen till synes modstulen och uppgiven skidar i väg för att söka sig mot Norge då han blivit nekad hjälp efter att ha talat till bönderna. Därigenom

⁹⁰ Bäcklin, s. 63.

⁹¹ Bäcklin, s. 63.

⁹² Almgren, s. 76.

⁹³ Almgren, s. 76.

⁹⁴ Almgren, s. 76.

⁹⁵ Almgren, s. 76.

⁹⁶ Nyström, s. 116. Efterföljande stycke bygger på Nyström, s. 116.

⁹⁷ Nyström, s. 116.

skapas en bild av att Gustav Vasa har ett större och förståndigare sinne än vad allmogen har. För denna dumma grå massa tar det därför extra lång tid att inse att Gustav hade rätt när han beskrev Kristian II:s ondska och att han är den som är utvald att leda dem. Själva bilden av att Gustav hämtas tillbaka till folket ger ett ännu starkare intryck av folkledaren än vad hade framkommit om bönderna med ens hade tagit sitt förnuft till fånga. Således berättigas Gustavs uppror än mer genom att det inte bara var så att han lyckades övertala bönderna att ställa sig på hans sida.

Lars-Olof Larsson menar att kungens äventyr i Dalarna är uppbyggda historier och att vi inte säkert kan veta något om vad som egentligen hände Gustav Vasa i Dalarna.⁹⁸ Han påpekar vidare att

Det samlade budskapet i denna sentida traditionsbildning är att just Dalarnas folk genom sina insatser verkligen bereder väg för den gudasände konungen, för rikets och nationens räddare. De utförde en patriotisk berömvärd handling.⁹⁹

I dessa traditionsspår går alltså författarna när de beskriver Gustav, precis som Larsson menar här ovan. Till detta hör också det faktum att flera av de äldre böckerna påpekar att Gustav Vasa var den man som till sist lyckades med vad Engelbrekt hade startat. Hans duglighet står på så vis över alla andra svenska unionsmotståndares.

Det är i anslutning härtill också intressant att titta närmare på hur den rörelse som skapades benämns i läromedlen. I de fyra tidigaste verken beskrivs explicit en "frihetsrörelse" som önskar skapa ett självständigt Sverige. Även Bäcklin sneglar åt den nationalistiska historieskrivningen och menar att Gustav ledde ett svenskt "självständighetsparti". Almgrens beskrivning av "upprorsrörelsen" klingar mycket mer negativt än vad de tidigare epiteten gör. Också i det här fallet lyckas Nyström hålla sig neutral och menar att kriget bedrevs mellan motståndare respektive anhängare till unionen.

En sak som alla författare är ense om, även om det inte ges citat kring detta för alla verk, är det faktum att Hansans bistånd till Gustav Vasa fällde det slutgiltiga avgörandet. Benämningarna på biståndet varierar dock mellan böckerna. Odnier ger en negativ bild av Hansans bidrag och betonar att det tullfria handelsmonopolet inte var av godo för Sverige. Möjligen är detta för att senare kunna rättfärdiga Vasas slag mot kyrkans rikedomar. Hos exempelvis Bäcklin och Almgren däremot betecknas Hansans ställningstagande som "hjälp", medan Nyström mer neutralt menar att Hansan ställde sig på Gustav Vasas sida.

Med Hansans ekonomi i ryggen kunde Gustav till sist segra. Segern kröns rent fysiskt genom att kungen håller sitt intåg i Stockholm. Staden som länge hade varit belägrad beskrivs i de senare verken inte närmare. I de äldre verken påpekas dock att belägringen hade tårt på staden som därför var i ett mycket dåligt skick, vilket kanske var sant men ändå frammanar den slutgiltiga bilden av befriaren och hjälten Gustav Vasa.

Vi skall nu gå vidare och se hur kungen bemötte uppror och upprors ledare som vände sig mot honom själv.

2.2.4. Uppror och antagonism mot Gustav Vasa

När vi nu har sett på den främste av Gustavs motståndare och på Gustavs väg till makten följer en granskning av de svårigheter och det motstånd han själv stötte på under sin regeringstid.

⁹⁸ Larsson (2002) s. 64-65.

⁹⁹ Larsson (2002) s. 65.

Lärobok i fäderneslandets historia (Clas Theodor Odhner, 1904)

Odhners lärobok tar upp upproren och klokskapen i hur Gustav efter första dalupproret inser att han måste gå försiktigt fram med kyrkans omdaning "[...] för att ej oroa den okunniga och lätt vilseledda allmogen."¹⁰⁰ Om Daljunkern, som var ledande i det andra dalupproret, skriver Odhner att "[i] verkligheten var han en bonddräng vid namn *Jöns*, hvilken begått stöld och rymt från sin herre; men den listige skälmen såg bra ut och förstod så väl lägga sina ord, att många bland dalkarlarne trodde på honom."¹⁰¹ Dessutom beskriver han hur de slås ned efter det tredje dalupproret, även kallat klockupproret; "Nu märkte dalkarlarne, att de funnit sin öfverman, och höllo sig efter den betan stilla."¹⁰² I samband med västgötaupproret nämns hur de av adeln som insett och erkänt sitt felsteg, det vill säga deltagandet i detta, blev förlåtna av Gustav Vasa.¹⁰³ Beskrivningen av Dackefejden är centrerad på Dacke själv som omtalas på följande sätt. "[...] *Nils Dacke*, en bonde som begått mord och därför hade sällat sig till rövvarbanden [...]"¹⁰⁴ Slutet på fejden beskriver Dackes död och det sägs att han "[...] upphanns af konungens folk på gränsskogen till Bleking och nedlades med pilar [...]"¹⁰⁵

Lärobok i svensk historia för gymnasiet II. Nya tiden (Erik Falk, 1923)

Hos Falk nämns oroligheterna i Götalandskapen, men utan de formuleringar som återfinns i Odhner.¹⁰⁶ Det beskrivs helt enkelt som ett adelsmannauppror som slås ned. Om Daljunkern berättas att "[e]n ung man uppträdde där och utgav sig för att vara Sten Sture d. y:s äldsta son Nils [...]"¹⁰⁷ Då emellertid dalkarlarna fingo veta, att Nils Sture var död, miste de förtroendet till Daljunkern [...]"¹⁰⁷ Det skildras även hur Gustav Vasa tar i med hårdhandskarna efter klockupproret.¹⁰⁸ Vidare beskrivs att anledningen till det rådande missnöjet berodde på att bönderna, framförallt i Dalarna, ville att Gustav skulle foga sig till deras vilja; "Då konungen varken ville eller kunde göra detta, kom det emellan honom och allmogen till en *strid om makten* i riket."¹⁰⁹ Därpå följer klagomål om tunga skatter och reformationen, samt det som kallas för dyrtiden; "[...] bönderna förstodo intet av denna utvecklingen utan sköto skulden på konungen."¹¹⁰ Ytterligare anledning till missnöje presenteras genom följande; "När Gustav såg sig nödsakad att anskaffa *utländskt krigsfolk* och inkvartera det i landskapen, väckte detta ont blod, och knektarna torde ofta ha uppträtt övermodigt mot befolkningen."¹¹¹ Gustav Vasas kyrkopolitik beskrivs som en del av upprinnelsen till Dackefejden. Angående Småland skriver Falk i detta stycke att "Befolkningen där var känd för sina vilda seder [...]"¹¹². I Falk är stycket om Dacke annorlunda formulerat än i Odhner; "[...] en bonde som, varit med om att slå ihjäl kungliga fogdar och sedan flytt till skogarna"¹¹³. Fejdens slut beskrivs kortfattat med att; "[...] Dacke blev besegrad och dödad"¹¹⁴.

¹⁰⁰ Odhner, s. 132.

¹⁰¹ Odhner, s. 133.

¹⁰² Odhner, s. 137.

¹⁰³ Odhner, s. 136.

¹⁰⁴ Odhner, s. 142.

¹⁰⁵ Odhner, s. 142.

¹⁰⁶ Falk, s. 15.

¹⁰⁷ Falk, s. 11.

¹⁰⁸ Falk, s. 16.

¹⁰⁹ Falk, s. 12.

¹¹⁰ Falk, s. 13.

¹¹¹ Falk, s. 13.

¹¹² Falk, s. 20.

¹¹³ Falk, s. 20.

¹¹⁴ Falk, s. 20.

Intressant är också att den katolske biskopen Hans Brask, som var en av de starkaste motståndarna till reformationen, beskrivs som "[...] en värdig representant för den katolska tidens kyrkofurstar. [...] och "[...] han var på sitt sätt fosterländskt sinnad."¹¹⁵

Svensk Historia för Gymnasiet (Sven Tunberg och Ernst Söderlund, 1949)

Här framställs det andra dalupprorets ledare som "den s.k. Daljunkern, som uppgav sig vara en son till Sten Sture"¹¹⁶. Tredje dalupproret nämns som särskilt farligt, då Kristian den II samtidigt hade samlat styrkor och begett sig till Norge för att återta sin unionskrona. Efter det tredje dalupproret kvävts skriver Tunberg att "Gustav hade nått sitt mål att göra landskapet till 'en lydlig landsända'."¹¹⁷ Dackefejden skildras i ett separat stycke som en följd av den förbittring som rådde mot "den nya ofta hänsynslösa statstyrelsen i förening med konungens kyrkopolitik"¹¹⁸. Stycket redogörs för ganska kortfattat och Dacke själv beskrivs som en bandit, en bonde som begått dråp och därefter tagit sin tillflykt bland rövare.¹¹⁹ Om Dackefejdens slut berättas endast att "Dacke dödades sannolikt under flykten"¹²⁰

Noterbart är att Kristian II:s amiral Søren Norby nämns i positiva ordalag och sägs vara "denna tids djärvaste sjökrigare"¹²¹

Medeltidens och nya tidens historia för gymnasiet (Ernst Söderlund, Ivar Seth och Gösta Johannesen, 1958)

I Söderlunds bok finns en beskrivning av hur Gustav Vasa "[...] kommit till makten genom landskapsmenigheternas stöd, men deras självkänsla och stridsduglighet kunde i ett annat läge bli farliga för hans egen ställning."¹²² Dalupprorens upplösning, i likhet med Tunberg, återges med en snarlik formulering; "[...] [K]onungen hade nått sitt mål att göra Dalarna till 'en lydlig landsända'."¹²³ De bakomliggande orsakerna till Dackefejden var bland annat att "Smålänningarna hade många orsaker till missnöje med Gustav Vasas regering"¹²⁴. Dacke själv framställs som "en bonde som hade begått dråp och därefter tagit sin tillflykt bland [...] rövare [...] De upproriska slog ihjäl fogdar och adelsmän och förmådde prästerna att återgå till de katolska ceremonierna [...]"¹²⁵. Slutet på Dackefejden behandlas kortfattat och avslutas med att lakoniskt konstatera att "Dacke dödades sannolikt under flykten."¹²⁶

Historia för gymnasiet allmän och nordisk historia efter år 1000 (Martin Bäcklin, Sten Carlsson, Waldemar Ledin och Hugo Valentin, 1965)

I Bäcklins lärobok nämns Daljunkern, i likhet med Tunberg, som "[...] den s.k. *daljunkern*, som uppgav sig vara son till Sten Sture d.y."¹²⁷ Dackefejden beskrivs på ett sätt som ger intryck av en allmän svensk folkrevolt.¹²⁸ Om fejdens upplösning står att "Dacke själv dödades, troligen under sin flykt genom skogen."¹²⁹

¹¹⁵ Falk, s. 9.

¹¹⁶ Tunberg, s. 84.

¹¹⁷ Tunberg, s. 84.

¹¹⁸ Tunberg, s. 88.

¹¹⁹ Tunberg, s. 89.

¹²⁰ Tunberg, s. 89.

¹²¹ Tunberg, s. 77.

¹²² Söderlund, s. 110.

¹²³ Söderlund, s. 111.

¹²⁴ Söderlund, s. 114.

¹²⁵ Söderlund, s. 115.

¹²⁶ Söderlund, s. 115.

¹²⁷ Bäcklin, s. 119.

¹²⁸ Bäcklin, s. 120.

¹²⁹ Bäcklin, s. 120.

Alla tiders historia (Hans Almgren, Börje Bergström, Arne Löwgren, 2004)

I *Alla tiders historia* tas Dalupprorens slut upp ur ett något annorlunda perspektiv än tidigare. Där sägs nämligen att "[n]ågra av dalkarlarnas ledare hörde till dem som hjälpt Gustav Vasa i början av hans bana. Men när de nu ställdes inför rätta som upprorsmän dömdes de utan pardon till döden på kungens order."¹³⁰ Dackefejden beskrivs som det allvarligaste hotet mot Gustav Vasas under hans regenttid, men ingen ingående beskrivning av Dacke görs.¹³¹ Slutet på fejden sammanfattas med att "Nils Dacke själv blev sårad och försökte fly över gränsen till Blekinge men spårades upp och sköts ihjäl av kungens soldater."¹³²

Perspektiv på historien A (Hans Nyström och Örjan Nyström, 2001)

Hos Nyström är beskrivningen av dalupproren och dess följder sammanfattade. "Kungen kunde hålla dalabönderna i schack genom propaganda, förhandlingar och militära straffexpeditioner."¹³³ När det gäller Dackefejden, och Dackes död, nämns att "Upproret krossades och Dacke dödades [...] och hela Dackes släkt utrotades"¹³⁴

2.2.4.1 Diskussion

Angående de uppror och den antagonism som förekommer i de olika läroböckerna är det få saker som är gemensamma. Det finns dock en sak som konstant återkommer i samtliga böcker nämligen Dackefejden. Dalupproren nämns förvisso också, men på ganska skiftande sätt och i olika omfattning. Däremot har Nils Dackes död bedömts vara historiskt viktig och finns beskriven i samtliga av de undersökta läroböcker de senaste hundra åren. Det har förvisso förekommit skillnader i språkbruk och detaljrikedom. Hur Dacke själv blir en upprorsman skildras varierande från att han skulle ha begått mord (Odhner), till att slå ihjäl en fogde (Falk), till dråp (Söderlund, Tunberg) och slutligen till att inte nämnas alls (Bäcklin, Almgren, Nyström). Man kan förvisso tycka att det är en *petitess*, men ordvalet pekar på en förmildrande tendens i förhållande till Dacke. I fråga om Dalupproren och dess skiftande beskrivning så är den främsta skillnaden förhållandet till "Daljunkern". Med undantag för Söderlund som inte tar upp det, nämns "den så kallade Daljunkern" ända fram till och med Bäcklin. Därefter, i *Alla Tidens Historia* och *Perspektiv på historien*, nämns denne inte alls. Namnet "Daljunkern" härstammar från Peder Svarts krönika och bör anses vara ett spefullt angrepp på kungens politiska motståndare, men det verkar inte ha hindrat användningen.¹³⁵ I Odhners lärobok finns till och med uppgiften om att han skulle ha varit en förrymd bonddräng vid namn Jöns, vilket härstammar från den kungliga propagandan, menar Larsson.¹³⁶ Detta är anmärkningsvärt eftersom senare forskning på området visat att "Daljunkern" mycket väl skulle kunna ha varit den Nils Sture som han utgav sig för att vara. Det egendomliga består i hur ett påstående som egentligen inte har någon historisk grund har kunnat cementera sig så i historiemedvetandet. Framförallt då; "En rad av varandra oberoende vittnen, som verkligen hade träffat Nils före upproret eller kände familjen väl, talar nämligen entydigt för att han verkligen var den förre riksföreståndaren Sten Stures och fru Kristinas äldsta son."¹³⁷ I senare böcker framstår de tre dalupproren som en helhet. Man kan vara tveksam till detta eftersom det egentligen bara var klockupproret, det tredje i ordningen, som ledde till öppen väpnad konflikt.

¹³⁰ Almgren, s. 120.

¹³¹ Almgren, s. 120.

¹³² Almgren, s. 121.

¹³³ Nyström, s. 110.

¹³⁴ Nyström, s. 111.

¹³⁵ Larsson (2002) s. 150.

¹³⁶ Larsson (2002) s. 150.

¹³⁷ Larsson (2002) s. 161.

De antagonister som nämns i övrigt är få, Kristian II borträknad, och de omtalas sällan öppet som motståndare. Bland annat beskrivs Kristian II:s amiral, Sören Norby, i relativt positiva ordalag, de gånger han nämns alls. Berend von Melen berörs också han ytterst sällan även om han borde vara av intresse. Han var nämligen en av Gustav Vasas mer hätska motståndare efter det att fiendskap uppstått mellan de två. Noterbart är att med undantag av Sören Norby, och Kristian II som båda konsekvent är fiender till Gustav Vasa, så skiftar de flesta andra av hans antagonister i sin lojalitet, framförallt till följd av kungens eget agerande. Det sistnämnda är dock inte ofta återgett i läroböckerna. Herr Berend byter sida när han blir misstänkt för förräderi i samband med den misslyckade belägringen av Gotland.¹³⁸ Sturepartiet, i form av antagonister, är i det här fallet representerade av bland annat Peder Jakobsson, Knut Mickelsson samt Nils Sture anser sig svikna av Gustav eftersom de till en början stödde honom.¹³⁹ Biskop Brask och Ture Jönsson (Tre Rosor) hade varit viktiga bundsförvanter i Gustavs väg till makten. Båda blev dock senare hans motståndare och tvingades fly landet. Ture Jönsson och västgötaupproret nämns i allmänhet i sparsamma ordalag. Egentligen är det bara i Odhner och Falks läroböcker som detta ägnas något större utrymme. Hos Odhner återfinns här det något lustiga påståendet att de av adeln som hade insett sina felsteg blev förlåtna. I själva verket fick de betala dyrt för att inte bli av med sina huvuden, vilket blev fallet för dem som inte blev ”förlåtna”, som Odhner skulle ha sagt. Falk går inte lika långt vad det gäller kungens förlåtande natur och berör inte händelsen så ingående. Intressant är också Biskop Brasks egenskaper som anges i Falks lärobok, att vara ”Fosterländskt sinnad” antyder något positivt, samtidigt som biskopen gick emot Gustav Vasa och därför är det ”på sitt sätt”. Gustav själv var, som vi kommer att få se, i högsta grad fosterländskt sinnad. I alla fall om man skall tro Falk.

2.2.5. Gustav Vasas personlighet och regim

Den bild som tecknats av Gustav Vasa genom historiens lopp är intressant. Att läroböcker gjort sitt till i att forma denna är inte osannolikt och därför har vi valt att studera kungens personlighet och regim, så som den framträder i läroböckerna.

Lärobok i fäderneslandets historia (Clas Theodor Odhner, 1904)

I Odhners lärobok skildras hur Gustav Vasa talar inför dalkarlarna: ”I vältaliga, bevekande ord skildrade han Kristians grymhet och landets nöd, påminte dalamännen om deras förfäders bedrifter och uppmanade dem att frälsa Sverige från trälldomen.”¹⁴⁰ Här beskrivs också den stundande kampen mellan protestanter och katoliker; ”Äfven i Norden spordes verkningarna af katolska kyrkans allmänna förfall, äfven där var prästerskapet okunnigt och förvärldsligadt genom rikedom och vällefnad. Sverige behövde sålunda omskapas både i andligt och världsligt hänseende, men det hade också i Gustaf I fått en konung, som var vuxen det svåra värvet.”¹⁴¹ Som Odhner uttrycker det, framstår Gustav Vasa som den reformerta lärans förkämpe i Sverige. Angående reformationens läror, och kungens förhållande till dessa, står det att ”Hvad han då fick höra gjorde ett djupt intryck på hans sunda och klara förstånd.”¹⁴² I tre punkter som Odhner räknar upp, ”Gustafs tre storverk”, ges ytterligare en bild av Gustav Vasa. Det första är ”befrielsekriget”. Det andra att han ”[...] renat tros läran från de katolska villfarelserna samt indragit kyrkans rikedomar till rikets gagn [...]” och det tredje och sista

¹³⁸ Larsson (2002) s. 140 f.

¹³⁹ Larsson (2002) s. 144 ff.

¹⁴⁰ Odhner, s. 127.

¹⁴¹ Odhner, s. 130.

¹⁴² Odhner, s. 131.

”[...] genom arfförening grundat en konungamakt, som var i stånd att upprätthålla fred och ordning i landet.”¹⁴³

Odhner menar att Gustav Vasas och rikets kassa är en och samma. Hans egna gårdar var föredömen och han byggde upp hären och flottan. Handeln ökade och allt utom skolväsendet var utmärkt, enligt Odhner. Han sätter dock inte det sistnämnda i samband med Gustav Vasa utan mer som en olycklig omständighet. Gustav beskrivs här ha större intresse för världsligt liv än andligt och påstås ha levt ett enkelt liv.¹⁴⁴

Per Brahe tycks ha varit en inspirationskälla för Odhner i hans beskrivning av bland annat Gustav Vasas utseende, vilket var helt enligt tidens ideal.

”I sin kraftfulla ålder skildras Gustaf I af samtida såsom en välväxt, starkt byggd man af medellängd, med vackra anletsdrag, skarpa blå ögon, rödlett hy, silkesgult hår och ett yfvigt böljande skägg. Han var glad och skämtsam till lynnet, älskade sång och musik, umgängeslif och oskyldiga nöjen. Han ägde ett ovanligt minne och kunde erinra sig personer och saker, som han blott en gång sett eller hört. Han var ingalunda fri från karaktärsfel; han var häftig och misstänksam, hårdhänt mot dem, som gjorde honom emot, och allt för mån om egen fördel. I sitt enskilda lif var han en föresyn för sitt folk, gudfruktig och ren i sina seder, enkel och sparsam, en god make och fader.”¹⁴⁵

I omdömet om personen Gustav Vasa nämner Odhner flera attribut. Bland annat skriver han ”Liksom alla härskarnaturer var Gustav självfrågig till lynnet och ömtålig om sin konungliga makt. Han hade räddat Sverige ur fördärfvet och ansåg sig därför äga rätt att råda däröfver utan motstånd.”¹⁴⁶ På sin ålderdom beskrivs han vara orolig hur det ska gå för riket när han dör. I slutstycket skildras Gustav Vasas regering och hur han liknar sig själv vid kung David ur bibeln. Han är dessutom ödmjuk i sitt sista tal till ständerna.¹⁴⁷

Lärobok i svensk historia för gymnasiet II. Nya tiden (Erik Falk, 1923)

Gustav Vasa framstår som garanten för statens välfärd, även om det kan vara svårt att se åtskillnaden mellan kung och stat, menar Falk, och ”[...]statens bästa skulle gå framför allt annat [...]”¹⁴⁸. Här nämns även hur han kunde vara skoningslös i beskyddandet av staten; ”Mot dem, som förfäktade de enskilda intressena på statens bekostnad, visade han ej någon misskund”¹⁴⁹ Reformationen beskrivs i Falks bok som en kamp om makt, som för kungen hade politiska och ekonomiska motiv. Han nämner överhuvudtaget inte Gustav Vasas egen tro, mer än att det inte skulle ha varit hans avsikt att avskilja Sverige från den katolska kristenheten.¹⁵⁰

Gustav Vasas relation till bönderna ges en noggrann genomgång och betraktas som viktig, framförallt hur väl han förhåller sig med dem. ”I sitt förhållande till allmogen framträdde Gustav som den borne folkledaren”¹⁵¹ Falk skriver även att ”[h]elst sökte han övertyga bönderna och med godo få dem att rätta sig efter hans vilja [...] Men när goda ord ej hjälpte, kunde han även använda våld, och då förstod han att injaga skräck”¹⁵².

I fråga om hans medhjälpare och hur han förhåller sig till dem framstår en allenarådande kung; ”Gustav Vasa tålde ej gärna vid sin sida kraftiga och självständiga män, som kunde

¹⁴³ Odhner, s. 143.

¹⁴⁴ Odhner, s. 144 ff.

¹⁴⁵ Odhner, s. 147 f.

¹⁴⁶ Odhner, s. 139.

¹⁴⁷ Odhner, s. 148 f.

¹⁴⁸ Falk, s. 8.

¹⁴⁹ Falk, s. 8.

¹⁵⁰ Falk, s. 9 och 11.

¹⁵¹ Falk, s. 13.

¹⁵² Falk, s. 13.

lägga några band på hans handlingskraftighet.”¹⁵³ I motsats till hans självbestämmande återfinns avsnittet om ämbetsmannastyrelsen som var ett försök att bygga en byråkrati. Här nämns de två tyska herrarna Georg Norman och Konrad von Pyhy vid namn. Den förre beskrivs som en ”duglig och redbar man”, medan den senare som en ”äventyrare”. Det tyska inflytandet på Gustavs styrelseskick ses också som en orsak till oroligheter i landet.¹⁵⁴ Det framgår även hur kungen styrde saker i detalj; ”Han hade ej mycket förtroende till vad andra uträttade, och i hans brev möter man ofta utbrott av missnöje med hans tjänares försumlighet och likgiltighet för rikets bästa. Genom konungens ingripande blev det emellertid ordning och reda i styrelsen, statens inkomster stego hastigt, medel funnos till regeringens behov, och en skatt var samlad för framtida bruk.”¹⁵⁵

Angående Gustav Vasas bildning sägs det att; ”Något sinne för den högre bildningen tyckes den praktiskt anlagde konungen ej ha haft [...]”¹⁵⁶

I slutstycket om Konungen skriver Falk:

Gustav Vasa har tecknat sig själv i sina handlingar. Vi se hos honom en sällspord kraft och verksamhetslust, ett minne, som aldrig svek inför några detaljer, och en praktisk läggning, som gjorde det för konungen möjligt att sätta sig in i de mest skilda saker. Vi se även det fosterländska sinnet, arbetet och uppoffringen för ett stort mål, fosterlandets välfärd. Konung Gustav hade en sällsynt förmåga att yttra sig i tal och skrift, att imponera på människor och tvinga dem till lydnad. Ibland urartade dock kraften till hårdhet och hänsynslöshet, lynnet var ojämnt och häftiga vredesutbrott ej sällsynta, månheten om rikets bästa framträdde ibland som såsom girighet och missaktning för andras rätt. Konungens långt drivna misstänksamhet gjorde det svårt för hans tjänare att göra honom till lags.¹⁵⁷

Svensk Historia för Gymnasiet (Sven Tunberg och Ernst Söderlund, 1949)

Tunberg skildrar hur statsfinanserna förbättras raskt på grund av ”organisationens effektivitet och konungens duglighet”¹⁵⁸. Det sätt på vilket konungen styr nämns också och hur det var ”Utmärkande för Gustav Vasas styrelsesätt [...] att han personligen ingrep i allt, stort och smått, som rörde rikets förvaltning”¹⁵⁹. För andra hade han ”inte mycket förtroende” och ”klagade ofta över sina underlydandes oduglighet och försumlighet”¹⁶⁰ Hans detaljstyrning förtydligar Tunberg ytterligare genom påpekandet att ”[k]onungen tålde inga skrankor för sin myndighet; han fortfor riket som en godsägare med sin egendom”¹⁶¹. Godsägarliknelsen kommer igen även senare. Tunberg beskriver hur Kungen skyddar rikets intressen, med alla till buds stående medel; ”Respekt för andras rättigheter visade han sällan, om de tycktes honom stå i strid med vad han menade vara rikets intressen”¹⁶² Ytterligare exempel på en noggrann detaljstyrning spåras i det att han ”ansåg sig kunna föreskriva även skattebönderna, hur de skulle sköta sin jord [...]”¹⁶³. Det står även beskrivet hur Gustav efter riksdagen i Västerås ”snabbt och hänsynslöst”¹⁶⁴ utnyttjar de möjligheter som beslutet där hade gett honom. Det redogörs vidare för hur han lade beslag på kyrkornas rikedomar och klostrens pergament, men att han dock visade mindre intresse för den lutherska läran.¹⁶⁵

¹⁵³ Falk, s. 19.

¹⁵⁴ Falk, s. 18 f.

¹⁵⁵ Falk, s. 25.

¹⁵⁶ Falk, s. 28.

¹⁵⁷ Falk, s. 30-31.

¹⁵⁸ Tunberg, s. 87.

¹⁵⁹ Tunberg, s. 87.

¹⁶⁰ Tunberg, s. 87.

¹⁶¹ Tunberg, s. 88.

¹⁶² Tunberg, s. 88.

¹⁶³ Tunberg, s. 88.

¹⁶⁴ Tunberg, s. 83.

¹⁶⁵ Tunberg, s. 83.

Utrikespolitiken beskrivs som ”i princip fredlig”¹⁶⁶, och i stort ganska danskvänlig, även om Gustav Vasa sägs betrakta Danmark ”med stor misstänksamhet”¹⁶⁷. Kungen tar i ”gripande ordalag”¹⁶⁸ avsked av sitt folk. Tunberg menar att ”Gustav Vasa har återgivit Sverige dess självständighet, påbörjat reformationen och lagt grundvalarna för en effektiv riksstyrelse under kungadömets ledning”¹⁶⁹.

Medeltidens och nya tidens historia för gymnasiet (Ernst Söderlund, Ivar Seth och Gösta Johannesen, 1958)

I boken uppges att kungen själv styrde det mesta och att hans styrelse hade en ”stark personlig prägel”. Han ska enligt texten ha haft lite förtroende för andra och föga respekt för deras rättigheter. Gustav Vasa skildras generellt som en egenmäktig härskare.¹⁷⁰

Statsstyrelsen framställs under avsnittet om Dackefejden som hänsynslös, och kungen sägs också vara en skicklig propagandist.¹⁷¹ I anslutning till fejden beskrivs även att ”[n]u kom emellertid konungens ledaregenskaper och hans förtrogenhet med Sveriges näringsliv och styrelse till sin rätt.”¹⁷²

Utrikespolitiken beskrivs som ”[...]i princip fredlig[...]Vid ett par tillfällen ansåg han sig dock böra gripa till vapen.”¹⁷³ det nämns även att han bistår Kristian III i dennes inbördeskrig efter Fredrik I.¹⁷⁴ Om Gustav Vasas personlighet hävdas att det

[...] med all säkerhet förhållit sig så, att Gustav Vasa var en man med mycket ovanliga egenskaper. Han var en av de främsta folkledare, som någonsin funnits i vårt land, och han hade en sällsynt förmåga att nå kontakt med de breda folklagren. I tal och skrift kunde han med kraft och klarhet, ibland också med drastisk humor, ge uttryck åt sina tankar, egga och övertala; han kunde också imponera människor och förmå dem till lydnad. Han hade ett osvikligt minne, en enorm arbetsförmåga och en praktisk begåvning av utomordentliga mått. Men samtidigt var han slug och beräknande, nästan sjukligt misstänksam och ofta hänsynslös; häftiga vredesutbrott var inte sällsynta. Hans månhet om vad han ansåg vara rikets bästa slog stundom över i girighet och ringaktning för andras rätt¹⁷⁵

Historia för gymnasiet allmän och nordisk historia efter år 1000 (Martin Bäcklin, Sten Carlsson, Waldemar Ledin och Hugo Valentin, 1965)

Hos Bäcklin möts man av en storskalig beskrivning av konungen.

”Gustav var en sammansatt natur, en blandning av storsinnat och smått. Han var ytterligt misstänksam och långsint och svår att samarbeta med. Han kunde vara skrämmande hänsynslös, även mot egna medarbetare, och han samlade ägodelar sniket och hårdhänt. Men han var tillika en ledarbegåvning av mycket hög kvalitet, med en imponerande kraft men också med en betvingande charm, när han så ville. Han var praktisk och uppslagsrik, hans minne svek honom sällan, hans arbetsförmåga var enorm. Mästerlig var hans förmåga att uttrycka sina tankar i slagkraftiga, folkliga och ofta drastiska vändningar.”¹⁷⁶

Om reformationens konsekvenser står det att det var ett ”[h]årt slag för rikets kulturliv”.¹⁷⁷

¹⁶⁶ Tunberg, s. 91-92.

¹⁶⁷ Tunberg, s. 91-92.

¹⁶⁸ Tunberg, s. 94.

¹⁶⁹ Tunberg, s. 94.

¹⁷⁰ Söderlund, s. 114.

¹⁷¹ Söderlund, s. 114-115.

¹⁷² Söderlund, s. 115.

¹⁷³ Söderlund, s. 116.

¹⁷⁴ Söderlund, s. 116.

¹⁷⁵ Söderlund, s. 117-118.

¹⁷⁶ Bäcklin, s. 118.

¹⁷⁷ Bäcklin, s. 119.

Det är en hård man som framträder i Bäcklins bok, en maktfullkomlig härskare som manar sitt folk till underkastelse och snävar in deras rättigheter. En rubrik lyder till och med ”Hård Självhärskarregim och våldsamt inre kris.”¹⁷⁸ Han ger sig in i små detaljer som exempelvis hur ett hushåll bör bedrivas; ”Kungliga påbud grep in i undersåtarnas enskilda förhållanden [...]”.¹⁷⁹ Konungen och staten beskrivs vara ett och det berättas hur han använde inkomster från de egna kungagodsens för rikets behov, samt att ”Rikets effektivaste ämbetsman var konungen själv.”¹⁸⁰ Detta yttrar sig också i det att kungsgårdarna beskrivs ha varit ett slags mönsterjordbruk.¹⁸¹ Summeringen av det rike som Gustav Vasa lämnade efter sig är att ”Sverige var i det hela ett starkt och välmående rike.”¹⁸²

Alla tiders historia (Hans Almgren, Börje Bergström, Arne Löwgren, 2004)

Här framträder bilden av Gustav mest i samband med kyrkliga frågor. Under riksdagen i Västerås ska han ”med listiga antydningar” visat på att lösningen på rikets finansiella problem låg i att ta pengarna från kyrkan. I samband med detta nämns hur han dessutom tagit en del av tiondet och inte nöjde sig med det, utan även senare hade sina ombud resa runt från kyrka till kyrka och beslagta överflödiga guld- och silverföremål.¹⁸³

I denna text finns en antydning till att Gustav Vasa skulle ha varit känslig för opinionen och att det skulle vara orsaken till att han inte gick längre i frågan om reformationen. Det nämns även att reformationen låg till grunden för en tillbakagång i utbildningsväsendet i samband med klostrens försvinnande.¹⁸⁴

”Det har sagts att Gustav Vasa regerade Sverige som en husbonde styr sin gård och sitt husfolk” Detta påstående är inte unikt för den här boken, men får tas med i alla fall i brist på mer tydliga omdömen om Gustav Vasas person.¹⁸⁵

Hans ledarstil beskrivs vara en som kombinerar ”brutalt våld, slug beräkning, förförisk propaganda och god organisationsförmåga” Det görs även en jämförelse med ett internationellt perspektiv, där han sägs vara typisk för sin tid. Utrikespolitiken beskrivs som försiktig. ”Efter segern över Kristian II hade han i stort sett nöjt sig med att bevara freden”¹⁸⁶

Perspektiv på historien A (Hans Nyström och Örjan Nyström, 2001)

Här beskrivs hur Gustav Vasa kom till makten och till viss del hur han behöll den på följande sätt; ”Sedan Gustav Vasa hade brutit loss Sverige ur Kalmarunionen och själv gripit makten, arbetade han målmedvetet med att bygga upp en nationell furstestat.” Här talas om förhållandet mellan Kungamakten och Högedel, hur han lovade adeln jord i utbyte mot hjälp att bryta kyrkans makt. Han ”Gjorde sig till kyrkans herre” och “[...] för att minska kyrkans makt knöt han de lutherska förkunnarna till sig.”¹⁸⁷ Även här nämns att han ”Gjorde ingen klar åtskillnad mellan kronans jord och sin egen”.¹⁸⁸ Ett citat av kungen själv belyser detta; ”Oss och kronan till”.¹⁸⁹

¹⁷⁸ Bäcklin, s. 120.

¹⁷⁹ Bäcklin, s. 120.

¹⁸⁰ Bäcklin, s. 120.

¹⁸¹ Bäcklin, s. 122.

¹⁸² Bäcklin, s. 123.

¹⁸³ Almgren, s. 118.

¹⁸⁴ Almgren, s. 119.

¹⁸⁵ Almgren, s. 120.

¹⁸⁶ Almgren, s. 121.

¹⁸⁷ Nyström, s. 108.

¹⁸⁸ Nyström, s. 110.

¹⁸⁹ Nyström, s. 110.

Med denna genomgång av de olika läroböckernas framställning av Gustav Vasas personlighet är det dags att gå över till att diskutera densamma.

2.2.5.1. Diskussion

Gustav Vasas personlighet verkar vara svår att frigöra sig ifrån om man betraktar de läroböcker vi har undersökt. Avsnitten blir förvisso mindre och mindre, men helt försvinner han aldrig ur historien, även om hans roll som aktör blir märkbart försvagad och de stora strukturerna tar över. I *Alla tiders historia* undviker man för det mesta att beskriva Gustav Vasa som person och i *Perspektiv på historien* är det än mer tydligt hur man går ifrån aktörsperspektivet. Det är en klar förändring över tid, från Odhners nästintill hjältedyran, via Falk, Tunberg, Söderlund och Bäcklin som alla ägnar en försvarlig del av sina avsnitt åt att gå igenom kungens personlighet. *Alla Tiders Historia* och *Perspektiv på Historien* tar inte alls samma ståndpunkt som tidigare böcker, utan är långt mer försiktiga i omdömena om kungen. Dessa båda böcker har dock inte helt frigjort sig från Gustav Vasa som aktör, trots att de båda är mer strukturalistiska än tidigare läroböcker. Genomgripande beskrivs han ur sina brev samt från Per Brahes och Peder Svarts krönikor. Ett annat drag som går igen är hur han i sin regim gör liten åtskillnad mellan statens egendom och sin egen. I samtliga böcker utom de två sista nämns flera av hans negativa drag ihop med de positiva. Till och med Odhner beskriver honom som hårdhänt och sjävrådig, även om det positiva dragen framstår tydligare. Han målar också upp en riktig hjältebild genom att ta upp Gustavs ”tre storverk”, vilka är att han befriar Sverige, renar läran och grundar ett stabilt rike. Detta är helt i linje med den bild han ger tidigare av Gustavs barndom som har ett mytiskt skimmer över sig. Dock är de ”tre storverken” som han tar upp något mer historiskt riktiga. Falk å sin sida är förtjust i adjektivet ”fosterländsk” och använder det ofta som något mycket positivt i anslutning till Gustav själv. Det används även om en av hans antagonister biskop Brask. Bilden tonas ner något efter Falk och vare sig Tunberg, Söderlund eller Bäcklin kan sägas vara lika överdrivet patriotiska i sin beskrivning, även om man kan vara tveksam till användandet av Peder Svart och Per Brahe som källor. Ingen av böckerna går så långt som moderna tiders biografier, där Lars Olof Larsson har, i likhet med Richard Ringmar, menat sig se en machiavellisk gestalt avbildad i Gustav Vasa. Den sistnämnde har till och med ett citat ur Machiavellis *Il Principe – Fursten*, på omslaget till sin biografi om Gustav Vasa. Normalt skildras Gustav Vasa aldrig som en renässansfurste i läroböckerna, vilket Kristian II ofta gör. Han framstår i sin tur att mer och mer likna Gustav Vasa vid en jämförelse av deras personbeskrivningar.

Man kan med fog anse att bilden av Gustav Vasa och hans regim har beskrivits övergripande positivt i äldre läroböcker även om det ändrats över tid och har innehållit negativa sidor. Möjligen går det att se spår av dessa om vi tittar på källorna och se vad som orsakat skillnaderna och likheterna.

2.2.6. Bedömningen av historiska källor

Det är nu dags att ta en närmare titt på hur bakgrundsmaterialet till de framställningar vi behandlat har bedömts.

Lärobok i fäderneslandets historia (Clas Theodor Odhner, 1904)

Diskussioner om källkritik saknas helt i denna bok. Peder Svarts krönika verkar utgöra grunden till berättelsen om Dalarna, men det återgivs inte noggrant varifrån uppgifterna hämtats. I kombination med Peder Svarts krönika tycks källmaterialet utgöras av Per Brahes fortsättning av densamma. Exempelvis tar Gustav avsked av ständerna med ”tårar i ögonen”¹⁹⁰ Något som återges i dennes verk

¹⁹⁰ Odhner, s. 149.

Allt framställs utan kritisk granskning och utan uppvisande av divergerande åsikter inom forskningen. Det är konsekvent med den läromedelskommission, i vilken Odhner var sekreterare.¹⁹¹ Boken återger i stora drag Peder Svarts krönika. Därför möts man av ett rent aktörsperspektiv, med tonvikten lagd på Gustav Vasa och dalkarlarna. Enligt Odhner var ”Den yppersta författaren på svenska språket i denna tid [...] Olavus Petri”.¹⁹² Det är dock oklart om Odhner använt Olaus Petri som en källa till lärobokstexten.

Lärobok i svensk historia för gymnasiet II. Nya tiden (Erik Falk, 1923)

Hos Falk diskuteras källor och det framförs ett visst mått av kritik när det kommer till de uppgifter som ter sig i det närmaste mytologiska. Exempelvis hur Gustav möter kung Hans av Danmark och hans påstådda konflikt med den danske skolmästaren Ivar. Falk verkar anse att få av de uppgifter som finns är tillförlitliga när det gäller Gustav Vasas uppväxt. Han tycker sig därför ha skäl till att vara tveksam inför sanningshalten när det gäller vissa av Gustav Vasas äventyr i Dalarna. Här sägs att ”någon samtida skildring, stödd på säkra uppgifter, har man icke” Undantaget till detta är de berättelser som har stöd i Peder Svarts krönika, vilkens uppgift Falk bedömer vara ”tämligen pålitligt” medan däremot ”de berättelser, som tillkommit efter Peder Svart, kunna ej alla vara sanna, de äro sägner, utbildade bland folket. Om det i dessa sägner finnes en historisk kärna är numera omöjligt att avgöra.”¹⁹³

I anslutning till registraturen menar Falk att ”En viktig källa för Gustav Vasas historia är hans *brev*.” Han påpekar att dessa ej är original, men att de är avskrifter gjorda innan breven sänts.¹⁹⁴ Peder Svarts inverkan syns inte minst i beskrivningen av det tredje dalupproret; ”Peder Svarts berättelse visar, vilka anspråk Dalarna hade på att vara en självständig landsända.”¹⁹⁵

Om Olaus Petri och dennes verk uttrycker sig Falk på följande sätt ”*Olavus Petris* svenska krönika är ett betydande verk ej blott genom stilens klarhet och kraft utan även genom innehållet.”¹⁹⁶ Han skriver vidare att Olaus Petri ville framställa historien så korrekt som möjligt och inte dölja fel och brister. ”Detta väckte missnöje hos Gustav, som ansåg det vara historieskrivarens förnämsta uppgift att förhäriliga det egna landet; dessutom ansåg han sig själv utpekad på ett par ställen. Därför tillät han ej heller tryckning av krönikan [...]”¹⁹⁷

Svensk Historia för Gymnasiet (Sven Tunberg och Ernst Söderlund, 1949)

I frågan om Gustav Vasas äventyr i Dalarna avskriver Tunberg det mesta som muntlig tradition, Peder Svarts krönika beskrivs vara författad för att försköna Gustav Vasa och att ”krönikans källvärde är tvivelaktigt”.¹⁹⁸ Det historiska källmaterialet till Gustav Vasas personlighet anser han vara av ”aldeles enastående slag”, varvid menas breven från kansliet författade av konungen själv. Peder Svart nämns här som ”en av de allra främsta populärhistorikerna i vårt land” och hans systerson Per Brahes sätt att skildra hans liv beskrivs som ”trohjärtat åskådligt”.¹⁹⁹ Gustav Vasas sista regeringsår skildrar kungens personlighet, vilken Tunberg påstår framstår klarare för eftervärlden än de flesta andra svenska kungars. I Peder Svarts krönika är det ”hjälten från befrielsekrigen som träder läsaren till mötes” och hos

¹⁹¹ Jacobsson (1945) s. 67.

¹⁹² Odhner, s. 146.

¹⁹³ Falk, s. 4 f.

¹⁹⁴ Falk, s. 10.

¹⁹⁵ Falk, s. 15.

¹⁹⁶ Falk, s. 29.

¹⁹⁷ Falk, s. 29.

¹⁹⁸ Tunberg, s. 76.

¹⁹⁹ Tunberg, s. 93.

Per Brahe ”den grånande landsfadern [som] med all säkerhet [...] var en man med mycket ovanliga egenskaper.”²⁰⁰

Medeltidens och nya tidens historia för gymnasiet (Ernst Söderlund, Ivar Seth och Gösta Johannesen, 1958)

Liksom i Tunberg sägs källmaterialet till Gustav Vasas personlighet vara av ”alldeles enastående slag”²⁰¹. Med det avses de brev som konungen själv skrivit och som sägs bära en stark personlig prägel. Även här nämns att ”[...] hans liv skildrats av en av de allra främsta populärhistorikerna i vårt land, Peder Svart, och på ett trohjärtat åskådligt sätt av hans systerson Per Brahe d.ä., som stod honom nära”²⁰²

Historia för gymnasiet allmän och nordisk historia efter år 1000 (Martin Bäcklin, Sten Carlsson, Waldemar Ledin och Hugo Valentin, 1965)

Källor som nämns här är riksregistraturen och Peder Svarts krönika. Resonemanget kring källorna präglas mer av källkritiskt tänkande än tidigare. Bäcklin hävdar att; ”källorna präglas ofta av den skickliga kungliga propagandan och måste därför utnyttjas med kritik. Detta gäller alldeles särskilt Peder Svarts krönika”²⁰³

Alla tiders historia (Hans Almgren, Börje Bergström, Arne Löwgren, 2004)

Hos Almgren nämns inte källmaterial i någon större utsträckning. De uppgifter som finns hämtade är framförallt bilder ur ”Historia om de nordiska folken” av Olaus Magnus.²⁰⁴ Dessa återges dock inte i direkt relation till Gustav Vasa. Utöver detta finns här en notis om Dackefejden, i vilken en krönika av Joen Klint nämns. Denna citeras dock inte direkt. Istället har Almgren valt att från detta verk ta med en teckning av Dackes avhuggna huvud, vilken Klint gjorts i marginalen av sin skrift.²⁰⁵

Perspektiv på historien A (Hans Nyström och Örjan Nyström, 2001)

Nyström verkar använda citationstecken för att beteckna uttalanden om andra som han själv inte står för. Tyvärr återges inte varifrån dessa kommer. Diskussion om källäge, eller nämnande av historiska källor förekommer inte i stycket om Gustav Vasa i *Perspektiv på historien*.²⁰⁶

2.2.6.1. Diskussion

Odhner för ingen diskussion om källor eller källkritik i sin lärobok vilket i och för sig var konsekvent med den tidens läroboksform. I Falk finns det källkritiska resonemang där han avfärdar det mest mytanstrukna materialet. Det finns också vaga källkritiska resonemang i samband med Peder Svarts krönika även om dessa inte håller måttet, enligt dagens rådande historiesyn. Tunberg tar å andra sidan i med hårdhandskarna och är utomordentligt kritisk mot krönikan. Samtidigt berömmar han dock Peder Svart som sin tids störste populärhistoriker vilket ger ett inkonsekvent intryck. Söderlund är mer bestämd i det att källmaterialet till kungens personlighet bedöms som lysande med samma formulering som i Tunberg. Söderlund verkar dock sakna dennes kritik mot krönikan. I Bäcklins lärobok nämns alla källor

²⁰⁰ Tunberg, s. 93.

²⁰¹ Söderlund, s. 117.

²⁰² Söderlund, s. 117.

²⁰³ Bäcklin, s. 118.

²⁰⁴ Almgren, s. 119.

²⁰⁵ Almgren, s. 121.

²⁰⁶ Nyström, s. 76.

vara präglade av den kungliga propagandan och bör därför hanteras varsamt. Framförallt är det Peder Svart som får kritik här.

Alla Tiders Historia för inga resonemang i samband med materialet och med undantaget av bilder och bildtext finns ingen hänvisning till källor. *Perspektiv på historien* för inte heller något resonemang kring källor och ger inga hänvisningar i sin text.

Genomgripande vad det gäller källkritik i historiska läroböcker, bland de böcker vi har undersökt, är att mindre och mindre resonemang ägnas åt specifika källor. Undantaget är Odhner som inte diskuterar källor alls. I moderna böcker för man däremot ett övergripande resonemang. Att det emellertid saknas källhänvisningar eller någon sort redogörelse varifrån man tar sina uppgifter i de olika kapitlen kan tyckas udda, med tanke på det krav på källkritik som finns i moderna läroplaner. Det verkar därför som att källkritiken har haft en varierande roll. Genomgående finns det i de tidigare böckerna en tillit till Peder Svarts krönika. Denna tillit försvagas genom åren och till sist försvinner den helt. Peder Svart har använts relativt okritiskt inom tidig historieforskning om Gustav Vasa och var länge en ledande källa till Gustav Vasas liv, vilket ju också reflekteras i läroböckerna. Efterhand har den dock sorterats bort då materialet kan sägas vara minst sagt tendensiöst. Enligt Lars Olof Larsson finns det två teorier angående krönikans tillkomst. Antingen att den skulle ha tillkommit under åren 1560-62, alltså skrivna efter kungens död, och strax före Peders egen. Eller också att den skulle ha tillkommit under Gustav Vasas regeringstid på kungens uppdrag och anvisningar. Det vill säga att Peder Svart har hållit i pennan medan kungen dikterat. Larson håller det senare för att vara ”väl underbyggt”²⁰⁷ och det är svårt att säga emot honom om det. Larsson nämner att krönikan var planerad av Gustav Vasa, som hade hoppats få Olaus Petri att skriva den. Han visade sig dock vara alltför egensinnig för kungens smak och istället blev Peder Svart anlita.²⁰⁸ Man kan med fog anse att den snarare är att se som ett led i den kungliga propagandan, än som en faktisk levnadsteckning, skriven av en i tid och rum närstående person. Detta gör den på intet sätt ointressant, då den ger en bild av hur kungen ville framstå.

Larsson tar upp en intressant aspekt angående Kristian II och hur han beskrivs i svenska läroböcker. Tillnamnet ”den gode”, som han ska ha benämnts i Danmark, är egentligen en del av Kristian II:s försök att återta sin krona och den propaganda som bedrevs i samband med det. Larsson påstår att propagandan ”[...]hade inte övertygat [sin samtid]. Först i sentida okritisk svensk historieskrivning för läroboksbruk har propagandabilden av ’Kristian den Gode’ fått ett visst genomslag”²⁰⁹

Larsson avfärdar dessutom påståendet om att Kristian i vredesmod skulle ha mördat Gustav Trolle efter den misslyckade belägringen av Bohus fästning, vilket påstås i Peder Svarts krönika. Som Larsson påpekar så är antagligen mannen bakom Trolles död snarare Gustav Vasa än Kristian II.

Det minskade utrymmet är säkert en orsak till varför den lilla källkritik som faktiskt finns i de tidigare böckerna har försvunnit. Under vår praktik har vi stött på ett visst motstånd mot hänga upp undervisningen på ”kungar, krig och årtal”. Oftast för att det inte finns utrymme för detta i schemat. Vår personliga övertygelse är dock att det är svårt att förhålla sig källkritiskt när man saknar en stabil grund att stå på. Det verkar svårt att förena dessa två inom ramen för skolans verksamhet.

Det förtjänar dock att nämnas ett avsnitt i *Perspektiv på Historien B* som tar upp källkritik och ingående diskuterar det klimat i vilken historieundervisning har bedrivits från sent 1800-tal fram till idag. Detta har dock fått stå utanför fokus då det rent generellt beskriver historieundervisning och läroplaner. De gånger då texten uttalar sig om de saker som är relevanta för vår undersökning har det varit de politiska motiven som har varit i fokus, vilket

²⁰⁷ Larsson (2002) s 46.

²⁰⁸ Larsson (2002) s. 325-326.

²⁰⁹ Larsson (2002) s. 192.

ligger utanför syftet med vår undersökning. Här behandlas förvisso Gustav Vasas äventyr i dalarna, frågorna om Kristian Tyrann, och så vidare, men det är ur ett annat perspektiv, vilket också är varför det inte nämns bland det övriga resultaten. Annars är den linje som beskrivs i sagda kapitel väldigt lik det som vi har funnit i vår undersökning.

I anslutning till detta nämner Nyström en undersökning som vid 1900-talets början gjordes bland landets elever. Den önskade svara på frågan vilken historisk person som eleverna helst av allt skulle vilja vara. I denna placerade sig Gustav II Adolf på första plats, tätt följd av Gustav Vasa. I beaktande av den nationalistiska historieskrivningen så är detta resultat föga överraskande. Likaså förvånas man inte över att den minst populära historiska personen var Kristian ”Tyrann”.²¹⁰

Därmed är resultatdelen och de diskussioner som förts i samband med denna avklarad. Vi har här funnit en rad olika framställningar som vi ämnar sammanföra i den följande slutdiskussionen.

3. Slutdiskussion

Att Gustav Vasa är en gestalt som är svår att bortse ifrån är tydligt i det undersökta materialet. Bilden av honom har varit i konstant förändring från hans egen propaganda på 1500-talet fram till dagens reklamfilmer. Skolans läroböcker har haft sin egen bild som inte alltid har varit baserad på historiska fakta, utan allt som oftast på en tradition och ett okritiskt förhållningssätt. Frågorna som vi har ställt oss svarar därför på hur denna bild har sett ut under den undersökta perioden. Vi har fokuserat på att närmare granska kungens person, men även tittat på hur bilden av hans antagonister framträder. Resultaten visar att bilden har förändrats på många olika vis. I de tidiga verken möter oss en stor nationalhjärte nästan utan fel. Författarna beskriver konungen i oerhört positiva ordalag och hans motståndare målas så gott som uteslutande i svart. Även Larsson, vilken vi använt som en jämförelsepunkt under arbetets gång, och som ämnar hålla sig saklig, har ibland svårt att dämpa sin beundran för sitt biografiobjekt

”Med machiavellisk måttstock framstår Gustav som en ytterligt framgångsrik furste. Han nådde de mål som han gjorde till sina, Sveriges ”befrielse”, rikets bevästande och en bestående makt över sitt eget ärorika minne som patriarkalisk riksbyggare och ”landsfader”. Ändamålet har helgat medlen!”²¹¹

Hans roll som landsfader verkar helt tydligt vara mycket svår att kringgå. Detta är nu inte så märkligt eftersom Gustav Vasa är den kung som tydligast markerar åtskillnaden mellan de två rikena som kom att dominera den nordiska historien under efterföljande århundraden. Ovan anförda aspekter påpekas både i tidigare och senare läroböcker och han har därför en given plats i dessa, även om utrymmet har minskat över åren. Det finns dock vissa sidor av Gustav som har förändrats över tid. Fokus har framförallt flyttats från aktören Gustav Vasa till de kringliggande strukturerna och det ägnas näst intill ingen plats till personbeskrivningar i de senare verken. I Odhner och Falk står exempelvis kungen i centrum och är en garant för att saker blir gjorda och att nationen är välmående. Geijer, i vars anda Odhner kan sägas ha verkat, ansåg att ”Det svenska folkets historia är dess konungars”²¹², vilket är tydligt i denna tidiga svenska historieskrivning. Trots det förändrade perspektivet så finns det en beständig

²¹⁰ Hans Nyström, Lars Nyström, Örjan Nyström (2004) *Perspektiv på Historien B*, Malmö: Gleerup. s. 37-38.

²¹¹ Larsson (2002) s. 362.

²¹² Nyström, s. 29.

dramaturgi i skildringarna av Gustav Vasas väg till makten. Hans regeringssätt beskrivs på olika vis, men genomgripande är att han ställer saker och ting till rätta i riket. Inte någon utav böckerna undviker att nämna det faktum att han får riket på fötter. Här hade det kanske varit på sin plats att påpeka att utan "befrielsekriget" hade Gustav Vasas ekonomiska ingrepp inte behövt vara lika omfattande. Därvidlag inte sagt att han hade agerat helt annorlunda, om ekonomin varit bättre. Antagligen hade han fortfarande styrt landet som en husbonde styr sin gård och sitt husfolk.

Det faktum att personbeskrivningarna försvinner gör också att de mer negativa dragen tonas ner, något som de tidigare böckerna trots sina patriotiska drag är noga med att ta upp. Vikten av "svenskhet" eller "ett fosterländskt sinne", som vissa av de tidigare författarna uttrycker det, är något som definitivt har försvunnit ur de senare böckerna.

I tidigare verk beskrivs Gustav själv i ett nästintill mytiskt ljus, vilket sannolikt är baserat på Peder Svarts och Per Brahes krönikor. Tidigare författare har betraktat dessa två nästintill okritiskt i fråga om kungens personlighet. Hos dessa ges bland annat utrymme åt ingående beskrivningar av hur gott minne kungen hade. Det finns i flera av böckerna en återkommande beskrivning av hur Gustav Vasa var som person, med oftast snarlika formuleringar. Ibland har dessa stycken till och med rubriken "Gustav Vasas personlighet".

I de senare verken är man inte lika frikostiga med adjektiven som föregångarna var. Det kan med goda skäl anses vara en positiv utveckling, att den objektiva bilden har fått företräde, om man beaktar den moderna historiska forskningens grunder. Då källkritiken numer är ett mycket viktigt inslag i undervisningen bör man undvika att ge tendensiösa beskrivningarna av historiska figurer, hur underhållande dessa än må vara. Vår undersökning har också visat hur källkritiken också fått en större roll i läromedlen. Som exempel kan nämnas Gustavs ungdom som tidigare läroböcker beskriver ingående, men som inte behandlas alls i de senare. Detta är föga överraskande då det mesta av de uppgifter som ligger till grund för detta är högst tvivelaktiga. Larsson menar till och med att "[o]m hans barndomsår och uppväxttid i övrigt är samtida och säkra källor också närmast obefintliga."²¹³

En anledning till att mustigheten i beskrivningen har blivit mindre går sannolikt att finna i det resultat som vår kvantitativa resultatdel har visat. Nämligen att textmassan som behandlar Gustav Vasas person har minskat dramatiskt under de cirka hundra år som vi har undersökt, från att ha omfattat 25-30 sidor till att idag ligga på ungefär 3-4. Möjligen är det även ett utslag av att historiesynen har vidgats till att omfatta långt större geografiskt område än vad som tidigare var fallet. Det bör även noteras att texterna ger ett luftigare intryck, är mer lättlästa och att antalet bilder har blivit fler.

I fråga om de tidigare nämnda adjektiven och hur dessa använts i förhållande till kungens antagonister bör benämningen av Gustav Vasas huvudmotståndare Kristian II som "den gode", noteras. Lars Olof Larsson pekar ut detta som en del av den senares propaganda. Som vi tidigare har nämnt så har den bilden accepterats i svensk läroboksförfattartradition. Här kan det vara på sin plats att diskutera varför ett sådant tillmäle smugit sig in, sida vid sida med uttryck som "tyrann". Det ambivalenta förhållandet till danskarna blir tydligt i ljuset av beskrivningarna av Sveriges nära diplomatiska förbindelser med Danmark under den undersökta eran. Alliansen länderna emellan döljs väl bakom den mörka bild av danskar som målas upp och istället är man noga med att betona konungens misstänksamhet mot allianspartnern.

I samband med synen på danskarna så är det även intressant att se hur de tidigare böckerna ägnar mycket stort utrymme åt att beskriva de uppror som riktades mot Gustav Vasas regim. Läsaren får här lära känna en mängd olika antagonister. Det faktum att Gustav Vasa gick segrande ur alla dessa konflikter är säkerligen en bidragande orsak till att det bereds utrymme.

²¹³ Larsson (2002) s. 36.

Det tämligen misslyckade kriget mot Ryssland ges förhållandevis lite utrymme och man kan misstänka att en bättre utgång hade lett till en mer ingående beskrivning.

I de senare böckerna är man inte lika noggrann med att återge kungens antagonister som man är i de tidigare. Möjligtvis utgör Dacke ett undantag och anses ständigt vara aktuell och behandlas sålunda i alla de undersökta verken. Intressant i samband med detta är också att se hur olika uppror beskrivs som just uppror och inte alls har samma ärevördiga skimmer som Gustav Vasas "befrielsekrig". Till exempel beskrivs Dackefejden som ett uppror, men hade säkert beskrivits annorlunda om Dacke hade vunnit. Dylika kontrafaktiska funderingar sätter fokus på hur historien påverkar historieskrivningen. Om Gustav Vasa hade förlorat upproret mot Kristian II, hade han själv passerat som en fotnot i historien, antagligen på samma sätt som många av de upprorsmän han själv avpolletterade. Här kan man undra hur författarna har förhållit sig till den historiska kontexten där man i tidigare läroböckerna okritiskt ställer sig på de segrandes sida, i inte minst de gånger då det är Sverige som går segrande ur striden.

En annan intressant infallsvinkel i frågan om befrielsekriget är att i tidigare verk beskrivs Gustav som den av Gud utsände frälsaren, vilken kommer till Sveriges räddning ur det danska förtrycket. Senare ges en mycket mer nyanserad bild och det är till och med så att det inte benämns som befrielsekrig i de modernare verken. Sveriges utträde ur unionen behandlas dock utförligt i samtliga böcker i förhållande till textmassan.

Rent generellt bör nämnas att objektiviteten har ökat mycket under den undersökta perioden. Då antalet sidor som berör Gustav Vasa har minskat så får man göra antagandet att de mer objektivt bedömbara händelseförloppen hamnar i fokus. De ord som används för att beskriva dessa förlopp måste således ha en vid betydelse och blir därför ibland något svävande. Det verkar som om författarna har en tanke med detta skrivsätt som möjligen har sin grund i dagens historieforskning, där objektivitet är ett centralt begrepp. Så var det inte i lika hög grad vid början på 1900-talet. Utvecklingen går framåt till *Perspektiv på Historien*, som är den av de undersökta böcker som förhåller sig mest objektiv i förhållande till ämnet. Det är noterbart att detta inte är den av böckerna med minst text i ämnet, då vår kvantitativa del visar på en faktisk uppgång i mängd text här.

Som synes har förändringarna varit många och ganska omfattande. Dagens elever möter definitivt en annorlunda framställning av Gustav Vasa än vad de elever som satt i en skolbänk vid förra sekelskiftet gjorde. Vi anser att vi på ett bra sätt har lyckats spegla hur denna bild har sett ut och hur den har förändrats under den undersökta perioden.

Som blivande lärare i historia har det varit mycket intressant att se hur historieböcker utvecklats över tid. De läroböcker som vi har undersökt har givit oss en aning om hur historieundervisning har sett ut och skapar därmed en historisk förankring i vår yrkesroll. En sådan förankring ger oss kontinuitet i vår lärargärning. Det är intressant att veta vad våra blivande äldre kollegor har använt sig av för läroböcker. Vi har härigenom möjliggjort en ökad förståelse för deras åsikter och ställningstaganden vad gäller material och undervisning.

Närläsningen av läroböcker har klargjort för oss vikten av att ha en djupare förståelse av de läromedel man använder sig av i undervisningen och vilken bild av historien som dessa förmedlar. Således har vi fått klart för oss hur viktigt det är att göra noggranna val när det gäller arbetsmaterial. Vår kunskap om det berörda ämnet har också fördjupats avsevärt.

Genom att vi har undersökt de två, just nu, dominerande verken på marknaden har vi dessutom fått en inblick i vilken bild dagens elever har av Gustav Vasa. Vi ser nu även vilken generell historiesyn som förmedlas på landets gymnasier och är trygga i förvissningen att detta arbete kommer vara till nytta för oss i framtiden.

3.1. Vidare forskning

Naturligtvis gör vi inte anspråk på att ha gjort en heltäckande undersökning i ämnet. Det finns ett flertal aspekter som förtjänar att belysas i anknytning till detta. Det vore av intresse att undersöka vilka politiska beslut i form av läroplaner som kan ha påverkat historieämnets läroböcker. Vi har dock ansett att detta ligger utanför ramen för vårt arbete och här finns således mer att utforska. Det går även att vända på och se hur undervisningssituationen påverkar utformningen av läromedel. Kanske är det till och med så att dessa även påverkar utformningen på läroplanerna. Somliga läroboksförfattare sitter exempelvis med i läroplanskommissioner och möjligen skulle de då kunna "lobba" för att anpassa läroplanen till deras verk. Här finns det också anledning att knyta an till den bredare historieskrivningen och dess påverkan på undervisning, läromedel och läroplaner. Då skulle man även kunna väva in historieforskningens vetenskapliga ställningstaganden. I en ytterligare fördjupning av dessa aspekter går det att diskutera historieämnets grundförutsättningar. Det kan vara allt från timplaners utformning till historiedidaktiska perspektiv.

Det är ett känt faktum att socialdemokratin har påverkat och använt sig av bilden av Gustav Vasa bland annat genom sitt bruk av begreppet "landsfader". Denna och andra politiska roller som Gustav Vasa iklätts har vi inte undersökt närmare.

Hur de fosterländska stämningar som rådde i Sverige vid början av det förra seklet har påverkat läroböcker, är något som kan utvecklas. Hos Falk återfinns sådana strömningar och det är inte så konstigt då mellankrigstiden var en tid då man hade stort behov av att samla nationen. Då spelar stora "hjältar" som Gustav Vasa en viktig roll. Det finns anledning att studera hjälterollen vidare och gärna låta det ingå i en fördjupning av struktur/aktörsperspektivet, som kan belysas mer än vad vi har gjort här.

Det vore även av intresse att utöka antalet läroböcker eller storleken på undersökningsperioden. Inte minst då det förväntas komma nya läroböcker inom en snar framtid. Vår undersökning omfattade till en början ett stort antal källor av vilka vi gjorde ett urval av de mest använda. Man skulle således kunna utöka den komparativa undersökningen till att innefatta även de böcker som inte har använts lika mycket och granska på vilket sätt dessa skiljer sig från de mest brukade böckerna.

Detta är bara några av de tankar och idéer kring hur man kan beröra ämnen som Gustav Vasa och läroböckers utformning som vi har funderat på under arbetets gång. Således bildar föreliggande arbete en stabil grund att stå på om vi någon gång önskar forska vidare i ämnet.

Käll- och litteraturlista

Källor

- Almgren, Hans; Bergström, Börje & Löwgren, Arne (2004) *Alla tiders historia A*. Lund: Gleerup.
- Bäcklin, Martin; Carlsson, Sten; Ledin, Waldemar & Valentin, Hugo (1965) *Historia för gymnasiet: allmän och nordisk historia efter år 1000*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Falk, Erik (1924) *Lärobok i historia för gymnasiet II, nya tiden*. Stockholm: Albert Bonniers Boktryckeri.
- Odhner, Claes Theodor (1904) *Sveriges historia samt grunddragen af Norges och Danmarks historia*. Chicago: Hemlandet Companys Förlag.
- Nyström, Hans & Nyström, Örjan (2001) *Perspektiv på historien A*. Malmö: Gleerup.
- Söderlund, Ernst; Seth, Ivar & Johannesson, Gösta (1958) *Medeltidens och nya tidens historia FÖR GYMNASIET*. Stockholm: Svenska bokförlaget.
- Tunberg, Sven & Söderlund, Ernst (1949) *Svensk Historia för Gymnasiet*. Stockholm: Svenska bokförlaget (Norstedt).

Litteratur

- Andolf, Göran (1971) Att mäta i läroböcker. I *Historisk Tidskrift* 1:1971.
- Andolf, Göran (1972) *Historien på gymnasiet. Undervisning och läroböcker 1820-1965*. Stockholm: Esselte studium.
- Esaiasson, Peter; Giljam, Mikael; Oscarsson, Henrik & Wängnerud, Lena (2003) *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedt Juridik AB.
- Florén, Anders & Hjartarson Stefan (1980) *Objektivitet och historiesyn. En studie av hur första världskriget utbrott skildras i gymnasiets läroböcker i historia*. Utgiven av Institutionen för freds- och konfliktforskning vid Uppsala universitet i samarbete med Lärarhögskolan i Uppsala.
- Gunneriusson, Håkan (2002) *Det historiska fältet: svensk historievetenskap från 1920-tal till 1957*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Hadenius, Stig & Olsson, Claes-Olof (1971) Historieböckerna i det nya gymnasiet. En undersökning av tiden efter 1918 utförd på uppdrag av Statens Läroboksnämnd. I *Historisk tidskrift* 1:1971.
- Jacobsson, Gustaf (1945) *Från Geijer till Hjärne. Studier i svensk historieskrivning under 1800-talet*. Stockholm: Fahlcrantz & Gummælius.
- Larsson, Lars-Olof (2002) *Gustav Vasa – landsfader eller tyrann*. Stockholm: Prisma.
- Larsson, Lars-Olof (2003) *Kalmarunionens tid. Från drottning Margareta till Kristian II*. Stockholm: Bokförlaget Prisma
- Långström, Sture (1997) *Författarröst och lärobokstradition. En historiedidaktisk studie*. Umeå: Borea Bokförlag.
- Nyström, Hans; Nyström, Lars & Nyström, Örjan (2004) *Perspektiv på Historien B*, Malmö: Gleerup.
- Peder Svart, Gustav Vasas Krönika*, (1964) utgiven av Gunnar T. Westin. Stockholm: Natur och kultur.
- Richardsson, Gunnar (1999) *Svensk utbildningshistoria. Skola och samhälle förr och nu*. Lund: Studentlitteratur.

Svalenius, Ivan (1992) *Gustav Vasa* Falun: Wahlström&Widstrand.

Tingsten, Herbert (1969) *Gud och fosterlandet. Studier i hundra års skolpropaganda*. Stockholm: P.A. Norstedt & Söners Förlag.

Multimedia

Nationalencyklopedin Multimedia 2000 på CD-ROM publicerad juni 2000 för PC och Macintosh.